

**Короткий тематичний
ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ
СЛОВНИК**

Частина II

Генезис та генерика літератури

Полтава
2021

УДК 82(03)
К-68

М. К. Наснко, доктор філологічних наук, професор (Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка);

О. В. Орлова, кандидат педагогічних наук, доцент (Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка).

*Друкується за рішенням Вченої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
(протокол № 13 від 17 червня 2021 року)*

**К-68 Короткий тематичний літературознавчий
словник. Ч. II. Генезис та генерика літератури :**
навчальний посібник ; 4-те вид. / уклала Галина
Білик. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка,
2021. 124 с.

Словник уміщує основні літературознавчі поняття загальної й історичної поетики в тематичному аспекті «Генезис та генерика літератури». У додатку запропоновано схематизований виклад матеріалу й подано зразки контрольних вправ.

Для учнів, абітурієнтів, студентів, учителів.

© Білик Г. М., укладання, додатки, 2021.

© ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021.

Зміст

Абстракціонізм	13
Авангардизм	13
Авантюрний роман	13
Агіографія	14
Агон	14
Адамізм	14
Акафіст	15
Акварель	15
Акмеїзм	15
Акт	16
Анакреонтична поезія	16
Анекдот	16
Антироман	16
Апогей	17
Апокриф	17
Аполог	17
Апофегма	17
Аттикізм, або Аттицизм	17
Ауто, або Ауту	18
Баєчка	18
Байка	18
Байронізм	19
Балада	19

Баркарола	19
Бароко	19
Билини	20
Буколіка	20
Бульварна література	21
Веризм	21
Вертеп	21
Видіння, або Візія	22
Відродження, або Ренесанс	22
Віланела, або Віланель	22
Вірш	22
Віталізм	23
Водевіль	23
Вояцька повість	23
Вставна новела	23
Газель	24
Генезис літератури	24
Генерика	24
Генологія	25
Георгіки	25
Герметизм	25
Гімн	25
Гімнографія	26
Гнома	26
Гонгоризм	26

Гробіанська література	27
Громадянська лірика	27
Гумореска	27
Дадаїзм	27
Декаданс, або Декадентство	28
Детектив	29
«Deus ex machina»	29
Дивертисмент	30
Дидактична література	30
Дифірамб	30
Дія	31
«Дольче стиль нуово»	31
Драма	32
Драма абсурду	33
Драма як жанр	33
Драматична поема	34
Драматургія	34
Дума	35
Думка	35
Духовні вірші	35
Екзистенціалізм у літературі	36
Еклога	36
Експресіонізм	37
Експромт	37
Елегія	38

Елітарне мистецтво	38
Епіграма	38
Епістола, або Епістолярна література	39
Епістолярій	39
Епіталама	39
Епітафія	40
Епопея	40
Епос	41
Есе, есей	41
Естетизм	42
Етюд	42
Єдність місця, часу і дії	43
Жарт	43
Житійна (агіографічна) література	43
Життя літературне	44
Загадка	44
Ідилія	45
Імажизм	45
Імажинізм	46
Імпресіонізм	46
Інвектива	47
Інтелектуалізм у літературі	47
Інтерлюдія	48
Інтермедія	48
Інтимна лірика	48

Казання	49
Казка	49
Канти	49
Кантилена	50
Канцона	50
Кіноповість	50
Кіносценарій	51
Кладовищенська поезія	51
Кларизм	52
Кларнетизм	52
Класик	53
Класицизм	53
Класицизм веймарський	54
Комедія	54
Комедія масок, або Комедія дель арте	55
Комедія ситуацій	55
Комізм	56
Конкретна поезія	56
Конструктивізм	57
Костумбризм	58
Ксенії	58
Кубізм	58
Курйозні вірші	59
Куртуазна література	59
Легенда	60

Летризм	60
Лібортени, або Лібертини	60
Лібрето	61
Ліризм	61
Лірика	62
Ліричний адресат	62
Ліричний відступ	62
Ліричний герой	63
Ліричний портрет	63
Ліричний суб'єкт	63
Ліро-епічний твір	64
Література «поточку свідомості»	64
Літературна група	65
Літературний жанр	65
Літературний монтаж	66
Літературний напрям	66
Літературний період, або Літературна доба (епоха)	67
Літературний портрет	67
Літературні маніфести	68
Магічний реалізм	68
Мадригал	69
Маньєризм	69
Маринізм	70
Марінізм	70

Мартиролог	71
Медитація	71
Мелодрама	71
Мемуари	72
Метажанри	72
Мініатюра	73
Міраклъ	74
Містерія	74
Міф	74
Міфологізм	75
Модернізм	75
Мораліте	75
Нарис	76
Натуралізм	76
Наукова поезія	77
Небилиця	77
Неокласицизм	77
Неореалізм	78
Неоромантизм	78
Новела	78
Новеченто	79
Ноктюрн	80
Ода	80
Оповідання	81
Памфлет	81

Панегірик	81
Парабола	82
Пародія	82
Пасквіль	83
Пастель	83
Пастораль	83
Патерик	83
Переспів	84
Персонаж	84
П'єса	84
Пісня	85
Повістка	85
Повість	86
Поезія	86
Поема	86
Популізм	86
Постмодернізм	87
Прерафаеліти	87
Преромантизм	87
Притча	88
Проза	88
Публіцистична лірика	88
Реалізм	89
Революційний романтизм	89
Ренесанс	90

Репліка	90
Репортаж	90
Рококо	91
Роман	91
Романс	92
Романтизм	92
Салонна література	93
Сентименталізм	93
Серенада	94
Символізм	94
Сказання	94
Скоромовка	94
Сонет	95
Соціалістичний реалізм	95
Сугестивна лірика	96
Сцена	96
Сценарій	96
Сюрреалізм	97
Теорія епічного театру	97
Тирада	97
Травестія	98
Трагедія	98
Трактат	98
Триптих	99
Усмішка	99

Утопія	99
Фарс	100
Феєрія	100
Фейлетон	101
Філософська лірика	101
Флуксус	101
Формалізм	102
Фрашка	102
Футуризм	102
Ф'юдживісти	103
Хроніка	103
Циклічний епос	104
Частівка	104
Шарж	105
Шванк	105
Шкільна драма	105
Щоденник	106
Ява	107
Рекомендована література	108
Додатки	110
1. Схеми	111
2. Вправи	119

А

Абстракціонізм (лат. *abstractio* – віддалення, відсторонення) – течія авангардного мистецтва початку ХХ ст., для якої характерна відмова від предметних, фабульних реалій, перехід до чистого вираження засобами лінії, кольорових плям, звуків. Яскраво проявився в живописі (П.Пікассо, В.Кандинський та ін.). Літерним А. вважають поезію футуристів А.Палацески, В.Хлебнікова, М.Семенка.

Авангардизм (фр. *avant-garde* – передовий загін) – узагальнена назва мистецьких течій, що заперечують традиції в художній формі й естетиці певної культурної епохи, шаржують або зводять їх до абсурду, прокладаючи дорогу новому художньому мисленню. А. не становить єдиної цілісної художньо-естетичної системи, виявляється як мистецтво малих стилів на зламі епох (футуризм, кубізм тощо).

Авантюрний роман (фр. *aventure* – пригода) – жанровий різновид роману з гострим дина-

мічним сюжетом і пригодницькими ситуаціями. Жанр А.р. розробляли Д.Дефо, Ж.Верн, Дж.Конрад.

Агіографія (грецьк. *hagios* – святий, *grapho* – пишу) – життєписи святих, канонізованих християнською церквою; літературний жанр, створений за законами життійної літератури із збереженням релігійних мотивів, сюжетів, героїв («Сказання про Бориса і Гліба», «Києво-Печерський патерик»).

Агон (грецьк. *agon*, від *ago* – веду) – словесне змагання між дійовими особами в античній драмі. У сучасному мистецтвознавстві означає гру, змагання у творчому процесі.

Адамізм (від *Адам* – ім'я першої людини) – одна з назв акмеїзму, що підкреслює тяжіння до першозмісту поетичного слова, висловлює «мужньо твердий і ясний погляд на життя» (М.Гумільов).

Акафіст (грецьк. *a* – заперечення і *kaphisō* – сідаю) – гімн на честь Ісуса Христа, Богородиці чи іншого святого, який виконувався стоячи. У сучасній поезії з'явилися стилізовані молитви-акафісти, звернені до країни, мови, дитини.

Акварель (фр. *aquerelle*, від лат. *aqua* – вода) – короткий літературний твір, у якому домінують пластично-зорові образи («Гірські акварелі» М.Коцюбинського).

Акмеїзм (фр. *akme* – вищий, квітучий) – течія російського модернізму початку ХХ ст., що ставила за мету повернення до первісного змісту поетичного слова, відстоювала простоту та виразність мовних засобів, протиставляла себе символізму, сповідуючи «стихію єства» – тяжіння до буденних деталей, природності почуттів, відображення земного, конкретного предметного світу (М.Гумільов, М.Кузмін, О.Мандельштам, А.Ахматова).

Акт (лат. *actus* – рух, дія) – закінчена частина драматичного твору, завершена подією, що спонукає далі розгортання сюжету. Сучасні драми мають від одного до п'яти А.

Анакреонтична поезія – лірика життєрадісного світосприйняття, наснажена мотивами земного щастя, любові. Започаткована еллінським поетом Анакреоном (VI–V ст. до н.е.). Виявилась у творчості В.Шекспіра, Р.Бернса, О.Пушкіна, Олександра Олеся, П.Тичини, М.Рильського, Д.Павличка.

Анекдот (грецьк. *anékdotos* – невиданий) – коротка усна оповідь гумористичного або сатиричного змісту з дотепним фіналом (твори С.Руданського, П.Глазового тощо).

Антироман – жанровий різновид «нового» (модерного; власне, постмодерного) роману 40–70-их рр. ХХ ст., що характеризується безфабульною та безгеройною розповіддю, в основі має складні поліфонічні роздуми та відчуття автора (Н.Саррот, М.Бютор, К.Симон).

Апогей (грецьк. *apogeios* – віддалений від Землі) – найвищий момент у розвитку сюжетної дії твору.

Апокриф (грецьк. *apókryphos* – таємне, заповітне) – християнський епос з біблійними сюжетами, який не входить у канонізовані священні книги і забороняється церквою як облудний («Ходіння Богородиці по муках»).

Аполог (грецьк. *apólogos* – оповідь) – коротка морально-повчальна повість із підтекстом і персонажами-алегоріями (речами, звірами, рослинами). Наприклад, «Панчатантра», «Повісті про Варлаама та Йоасафа».

Апофегма (грецьк. *apoph* та *thegma* – стислий виклад, влучне слово) – коротке оповідання про репліку чи витівку мудреця, митця, дотепної людини.

Аттикізм, або **Аттицизм** (грецьк. *attikismos* – аттичний) – стильова літературно-мистецька естетична тенденція, що обстоювала класичні

принципи творення, культивувала словесно-композиційну витонченість та інтелектуальну образність і була передусім поширена на Аттіці, зокрема в афінян. В українській літературі А. виявився у творчості неокласицистів.

Ауто, або **Ауту** (ісп. та порт. *auto*) – одноактна драматична вистава релігійно-алегоричного змісту, поширена в Іспанії та Португалії в другій половині XIII ст. і відома до XVIII ст. (Лопе де Вега, Тірсо де Моліна, П.Кальдерон).

Б

Баєчка – різновид байки, переважно гумористично-афористичного характеру (Л.Боровиковський, «Байки й прибаютки»).

Байка – коротке алегоричне ліро-епічне прозове або віршоване оповідання. Складається з оповідної частини та висновку – повчання. Алегоричні персонажі Б. – звірі, птахи, рослини, речі – передають і висміюють людські вади. Відомі байкарі – Езоп, Федр, Ф.Лафонтен, І.Крилов, Є.Гребінка, П.Глазовий.

Байронізм – ідейно-естетична концепція (школа) європейського романтизму ХІХ ст., пов'язана з творчістю Дж.Байрона. Основні риси Б. – тираноборство, бунтарство, демонізм, волелюбність, бравада.

Балада (фр. *ballade*, від прованс. *ballar* – танцювати) – жанр ліро-епічної поезії фантастичного, історико-героїчного або соціально-побутового змісту з драматичним сюжетом. З'явилась у ХІІ-ХІІІ сс. як любовна пісня до танцю. Відома у творчості Ф.Війона, Ф.Шіллера, А.Міцкевича, В.Жуковського, П.Гулака-Артемовського.

Баркарола (італ. *barca* – човен) – лірична плавно-мрійлива пісня з відчутною фольклорною стилізацією, яку виконували венеціанські човняри-гондольєри (Ю.Федькович, «Баркарола»; В.Сосюра, «Тополина баркарола»).

Бароко (італ. *barocco* – дивний, химерний) – напрям у мистецтві ХVІІ–ХVІІІ сс., який прийшов на зміну Відродженню і характеризу-

вався складною художньою системою, засованою на мінливості, поліфонічності, поєднанні релігійних і світських мотивів та образів, барвистості стилю. В Україні виявився у творчості Лазаря Барановича, Івана Величковського.

Билини – епічні речитативні пісні киеворуської доби, що виконувалися народними співцями-музикантами. Цикли Б.: *дохристиянський* (про богатирів Микулу Селяниновича, Вольгу Всеславича), *київський* (про Володимира Великого, Іллю Муромця), *волинсько-галицький* (про князя Романа), *новгородський* (про Садка), *казково-новелістичний* (про Солов'я Будимировича).

Буколіка (грецьк. *ta boucolicá* – пастуша пісня) – жанр античної поезії, що оспівувала безтурботно-щасливе життя на селі. Буколічні мотиви характерні для поезії Т.Тассо, Г.Сковороди. Різновиди Б.: пастораль, еклога, ідилія тощо.

Бульварна література (фр. *boulevard* – міський вал) – псевдохудожня література з примітивним сюжетом, розрахована на невибагливий смак масового читача.

В

Веризм – (італ. *verismo*, від лат. *verus* – правдивий) – реалістичний напрям в італійській літературі та мистецтві, сформований в останній третині ХІХ ст. під впливом класичного реалізму, натуралізму європейських літератур та ідеї національно-державної єдності періоду Рисорджименто (Дж.Верга, Л.Капуан, Дж.Пуччіні та ін.).

Вертеп (старослов'ян. – печера) – народний ляльковий театр в Україні ХVІІ–ХVІІІ сс. Вертепна драма ставилась у двоповерховій «скрині». На верхньому ярусі розігрувалися сюжети релігійного змісту, на нижньому – побутові сцени (інтермедії).

Видіння, або **Візія** (лат. *visio* – видіння) – літературний жанр середньовічної доби, герой якого переживав уві сні чудесну подію. Приклади В. наявні у творчості Данте Аліг'єрі, Й.-В.Гете, І.Котляревського, Л.Андрєєва, Б.-І.Антонича.

Відродження, або **Ренесанс** (фр. *Renaissance*, від лат. *renascor* – відроджуюсь) – культурно-історична доба XIV–XVI сс., започаткована в Італії. Мистецтво В. тяжіло до античних зразків, поставивши в центр творчості людину як зразок гармонії та митця, наділивши його правом відтворювати дійсність відповідно до власного бачення. Представники європейського В.: Данте, Ф.Петрарка, Ф.Рабле, В.Шекспір.

Віланела, або **Віланель** (фр. *villanelle*, від лат. *villanus* – селянський) – пісня про кохання, стилізована під сільську пісню. Строфіка В.: 6 тривіршів і окремих останній 19-й рядок.

Вірш (лат. *versus* – повтор, поворот) – 1) ритмічний рядок у літературному творі; 2) лірич-

ний твір, написаний ритмічно організованою поетичною мовою.

Віталізм (лат. *vitalis* – життєвий) – стильова літературна течія ХХ століття, заснована на біологічній концепції людини та суспільства й наснажена волюнтаристсько-ірраціональними ідеями. В українській літературі виявився у творчості М.Хвильового, Є.Маланюка, У.Самчука.

Водевіль (фр. *vaudeville*) – комедійна одноактна п'єса з анекдотичним сюжетом і музичним супроводом (в Україні В. писали І.Котляревський, М.Старицький).

Вояцька повість – жанр середньовічної літератури, в основу якого покладалися героїчні історичні події, батальні сцени (Й.Флавій, «Юдейська війна»; «Велесова книга»; «Слово про Ігорів похід»).

Вставна новела – відносно самостійний невеликий твір у межах роману чи повісті, поеми,

епопеї, пов'язаний із художньою структурою цих жанрів, але відгалужений від неї власним сюжетом (наявні в романах «Брати Карамазови» Ф.Достоевського, «Повія» Панаса Мирного тощо).

Г

Газель (від араб. – ліричний вірш) – ліричний вірш з 3–12 бейтів (двовіршів), пов'язаних наскрізною римою: *аа, ба, ва, га* і т.ін. Основний мотив Г. – кохання, туга закоханого, філософські медитації. Г. виникла в VII ст. в арабській та перській поезії (Сааді, Гафіз, Навої та ін.).

Генезис літератури (грецьк. *γένεσις*, від *γενάσθαι* – породжую, створюю) – історичний розвиток і змінність мистецтва слова від часу його зародження, жанрово-стильового оформлення й до сучасності.

Генерика (грецьк. *γένος* – рід, походження) – 1) система родів, видів (жанрів), різновидів художньої літератури; 2) розділ теорії літератури та загальної поетики, що вивчає літера-

турні роди, види (жанри), різновиди (*те саме, що й генологія*).

Генологія (грецьк. *génos* – рід і *logos* – вчення) – розділ теорії літератури, що досліджує літературні жанри (роди, види, жанрові різновиди).

Георгіки (від грецьк. *georgikós* – землеробський) – різновид дидактичної епічної літератури, присвяченої сільському життю («Георгіки» Вергілія, «Роботи і дні» Гесіода).

Герметизм (італ. *ermetismo*, від *ermetio* – замкнений) – напрям в італійській поезії ХХ ст., що виник як реакція на фашистський режим, проголосивши ізоляцію митця від дійсності. Специфічне – поєднання екзистенціальних і культурологічно-естетичних мотивів (Д.Унгаретті, Е.Монтале, С.Квазімодо та ін.).

Гімн (грецьк. *hýmnos* – похвальна пісня) – урочистий жанр поезії, музики (Державний

гімн України – «Ще не вмерла Україна», слова П.Чубинського, музика М.Вербицького).

Гімнографія (грецьк. *hymnos* – похвальна пісня та *graphō* – пишу) – загальна назва поетичних творів, пов'язаних із християнським богослужінням. Virізняють *літургійні гімни, тропарі, кондаки, ікости, стихарі, ірмоси, канони, акафісти*. Збірки Г.: Часослов, Трєбник, «Богогласник».

Гнома (грецьк. *gnōmos* – думка, судження, висновок) – вислів, яким закінчується монолог античної драми, як правило – афоризм філософського змісту. Г. Гесіода, Архілоха мали форму двовірша або катрена.

Гонгоризм (ісп. *gonorismo* – від прізвища поета Л. де Гонгори-і-Арготе) – поетична школа іспанської поезії XVI–XVII сс. епохи бароко. Г. тяжів до метафоризації, вишуканих поетичних фігур. У XX ст. Г. виявився у творчості Ф.-Г.Лорки, Р.Альберті та ін.

Гробіанська література (нім. *grob* – грубий) – течія німецької літератури XV–XVI сс., спрямована на висміювання непристойності, вульгарності, грубості (Ф.Дедекінд, «Гробіанус»).

Громадянська лірика – поетичні твори на важливі суспільні теми, мотиви, що виявляють громадянську позицію автора (наприклад, «Любіть Україну» В. Сосюри).

Гумореска (лат. *gumor* – волога, рідина) – короткий художній твір, у якому автор розповідає про смішні пригоди в житті людини, доброзичливо глузує з недотепності персонажів. Г. можуть бути прозові та віршовані. Започаткував Г. С.Руданський – як співомовки. Відомі прозові Г. Остапа Вишні, віршовані – С.Олійника. В.Симоненка, П.Глазового.

Д

Дадаїзм (фр. *dadaisme* від – в дитячій мові іграшковий дерев'яний коник) – авангардистсь-

кий напрямок у літературі й мистецтві Західної Європи (1916–1922), для якого характерні: ірраціоналізм, нігілістичний антиестетизм, своєрідний художній епатаж – безглузді словосполучення і звуки, каракулі, набори випадкових предметів тощо як засіб формотворення. Склався у Швейцарії в середовищі анархічно настроєної інтелігенції у зв'язку з її протестом проти 1-ої світової війни (1914–1918). Французькі «абсолютні дадаїсти» виступали за мистецтво, яке не мало б соціальної функції, німецькі «політичні дадаїсти» – проти мілітаризму. У 20-их роках у Франції більшість дадаїстів переходить до сюрреалізму, у Німеччині – до експресіонізму (Т.Тцарі, Г.Арі, К.Швіттерс).

Декаданс, або **Декадентство** (фр. *décadence* – занепад) – узагальнена назва кризових явищ у мистецтві другої половини ХІХ ст., що супроводжувались переродженням художніх тенденцій: запереченням міметизму, академізму, обстоюванням філософсько-ірраціональних принципів творення. Розвинувся як «естетиза-

ція потворного» в Ш.Бодлера, «естетизм» в О.Вайлда, «підкреслений індивідуалізм» в А.Стрінберга, «алегоризм» у М.Арцибашева й В.Винниченка та ін.

Детектив (англ. *detective* – агент розшуку, лат. *detectio* – розкриття) – різновид пригодницької літератури (роман, повість, оповідання), у якому розкривається пов'язана із злочином таємниця, діють «сищики» (детективи) (творчість А.Конан-Дойля, Агати Крісті, ін.).

«Deus ex machine» (лат. «Бог із машини») – прийом, який часто використовувався античними драматургами, коли розв'язка твору здійснювалася завдяки божеству, яке спускалося на сцену за допомогою спеціальної підйомної машини і роз'яснювало зміст подій та карало винних (у Еврипіда – «Гелена», «Іфігенія в Тавриді», «Електра» та ін.). Цей термін може вживатися іронічно в тому випадку, коли автор невмотивовано, механічно розв'язує конфлікт твору з допомогою резонера, філантропа, мудрого законника (наприклад, у розв'язці

комедії Мольєра «Тартюф»: з'являється офіцер й іменем короля заарештовує Тартюфа).

Дивертисмент (фр. *divertissement* – розвага) – призначена для розваги глядачів дотепна сценка між актами або після завершення п'єси, сюжетно не пов'язана з її змістом.

Дидактична література (грецьк. *didaktikos* – повчальний) – твори різних жанрів, у яких у художній формі (часто у віршах) викладаються наукові істини, правила моралі, повчальні історії (Гесіод, «Труди і дні»; Вергілій, «Георгіки»; Горацій, «Послання до Пізонів»). Різновиди: *життя святих, апокрифи, повчання, афоризми, шкільна література XVI–XVII* сс., *байка, сатира, притча* та ін.

Дифірамб (грецьк. *dithyrambos* – урочиста хорова пісня на честь Діоніса, а пізніше й інших богів або героїв) – один із видів старогрецької лірики; у драмі – музичний діалог між хором і акторами в супроводі флейти; у європейській поезії – вірш, пройнятий надмірним величан-

ням, необмеженою похвалою на честь особи чи події. У сучасній літературі набув іронічного підтексту: «співати дифірамби» – не знати міри у вихвалянні чиїхось заслуг.

Дія – це: 1) закінчена частина драматичного твору чи театральної вистави; акт; 2) ланцюг подій у художньому творі, через які розкривається конфлікт і проявляються риси характеру дійової особи; 3) вчинки дійової особи. Драматичні твори вимагають особливої концентрації Д. в часопросторі, її цілеспрямованості, чіткості, єдності з характерами, основним конфліктом.

«Дольче стиль ново» (італ. «dolce stil nuovo» – «солодкий новий стиль») – італійська школа кінця XIII – початку XIV ст., що виражала свідомість самоцінної особистості, її духовний світ, завбачала лірику доби Відродження, обстоювала шляхетність та музичність віршової форми. Представники: Г.Гвініцеллі, Г.Кавальканті, молодий Данте Аліг'єрі та ін.

Драма (грецьк. *drāma* – дія) – один із трьох основних літературних родів, що творить художню картину життя через дію і мовленнєві партії. Характерні особливості Д.: сценічність, гострий конфлікт і динамічність дії, обмеженість обсягу твору (відповідно до традиційної тривалості вистави в театрі), зосередженість автора на здебільшого гострих, вирішальних моментах у розвитку дії, «саморозкриття» героїв – через вчинки, стосунки, співвідношення слова–думки–дії, обмеженість можливостей автора «втручатися» в розвиток дії ремарками, авторська позиція розкривається лише в побудові твору, розміщенні дійових осіб, їх характерах; монологи, діалоги, полілоги набувають особливої психологічної насиченості, породжуючи підтекст, тобто внутрішній текст, який легко прочитується в грі акторів через засоби театрального мистецтва (міміку, жести, інтонацію, репліки вбік тощо). Основні жанри: *трагедія, комедія, власне драма*. Із ХІХ ст. спостерігається тенденція до міжжанрових сплавів (*трагікомедія, трагіфарс* тощо).

Драма абсурду – жанровий різновид драми, характерний для театрального авангарду другої половини ХХ ст. («театру абсурду»), уzmістовлений філософією екзистенціалізму і спрямований на викриття абсурдності людського буття в абсурдному хаотичному світі. Ознаки Д.а.: нехтування драматичними традиціями, канонами, умовними обмеженнями; фантастика і реальність дивно змішуються; сюжети руйнуються, подієвість зведена до мінімуму; динаміка замінена статикою; мова дійових осіб руйнується, вони не чують одне одного, подаються «паралельні» діалоги, переважають мовні штампи, кліше, у результаті чого людське обличчя, його неповторність стираються («Не боюсь Вірджинії Вулф» Е.Олбі, «Покоївки» Ж.Жане, «Амедей» Е.Іонеско, «Лис-аспірант» С.Мрожека, «Чекаючи на Годо», «Ендшпіль», «Щасливі дні» С.Беккета).

Драма як жанр – драматичний твір (п'єса) соціального чи побутового характеру з гострим конфліктом, що розвивається в постійній напрузі. Жанрові різновиди Д.: *міщанська, ме-*

лодрама, реалістична, інтелектуальна, соціально-психологічна, ін. (І.Котляревський, «Наталка Полтавка»; Т.Шевченко, «Назар Стодоля»; М.Куліш, «Зона»).

Драматична поема – переважно невелика за обсягом віршована п'єса, у якій зливається драматичне, епічне й ліричне розкриття теми. Характерні особливості Д.п.: лаконізм, стислість, відсутність широкого фону подій, зовнішньої інтриги, зосередженість на розкритті конфлікту між основними супротивниками, показ їх словесного двобою в стадії найвищої гостроти (О.Пушкін, «Моцарт і Сальєрі», «Камінний гість», «Бенкет під час чуми»; Леся Українка, «Одержима», «У катакомбах», «На полі крові»).

Драматургія (грецьк. *dramaturgia*) – 1) синонім поняття драми як літературного роду; 2) сукупність драматичних творів одного письменника, напряму чи епохи, нації, регіону; 3) сюжетно-образна концепція театральної вистави (кіносценарію), здійснена режисером.

Дума – фольклорний ліро-епічний віршований твір з усталеною композиційною будовою, що оспівує героїчне історичне минуле українського народу, переважно часів визвольної боротьби, очолюваної козацтвом, або його побут і моральні переконання («Козак Голота», «Самійло Кішка», «Плач невольників», «Втеча трьох братів з города Азова», «Удова і три сини», «Брат і сестра»).

Думка – поширений в українській, російській, польській романтичній літературі першої половини ХІХ ст. жанр короткого ліричного вірша елегійного чи баладного змісту (А.Метлинський, збірка «Думки і пісні та ще дещо» (1839), О.Афанасьєв-Чужбинський, «Як ранок осипле квіточки росою»; Т.Шевченко, «Нащо мені чорні брови», «Тяжко-важко в світі жити»).

Духовні вірші – загальне поняття на означення сукупності фольклорних і літературних музично-поетичних творів різних жанрів, об'єднаних християнським релігійним змістом.

Цикли: на честь Ісуса Христа, Богородиці, Миколи-Чудотворця та інших святих.

Є

Екзистенціалізм у літературі (лат. *existentia* – існування) – течія, яка виникла у Франції напередодні 2-ї світової війни на основі філософії екзистенціалізму і характеризувалася концепцією відчуженості особистості від оточуючого світу, соціуму, природи; пошуками смислу існування або ж підкресленням його абсурдності; настороженістю до стереотипів, віровчень, ідеологій; потрактуванням буття як ворожого і хаотичного (Ж.-П.Сартр, А.Камю, С. де Бовуар; в Україні – В.Підмогильний, Є.Плужник, В.Шевчук, В.Стус).

Еклога (грецьк. *eklogé*, лат. *ecloga* – відбір, вибір) – буколичний вірш у розповідній чи діалогічній формі про життя пастухів, побут і принади сільського життя. Зачинатель жанру – Вергілій. Е. писали Кальпурній, Немесіан.

Експресіонізм (лат. *expression* – вираження) – стильова течія авангардного і модерного мистецтва, напрям у малярстві й літературі кінця ХІХ – першої третини ХХ ст., заснований на відображенні загостреного суб’єктивного світобачення через гіпертрофоване авторське «я», напругу його переживань, емоцій, бурхливу реакцію на дегуманізацію суспільства, знеосіблення в ньому людини, розпад духовності, зумовлений історичними катаклізмами. Характерні ознаки: поривність, емоційність, ірраціональність, фрагментарність, плакатність, контрастність, металогічна образність (символ), гіпербола, гротеск (твори В.Стефаніка, Т.Осьмачки, О.Турянського, М.Куліша, О.Довженка).

Експромт (лат. *exromptus* – раптовий, швидкий, готовий) – невеличкий, часто жартівливий вірш, створений без попередньої підготовки, відразу, про якусь подію чи на замовлення (мадригал, епіграма, жарт, ліричний образок). Е. – будь-який виступ без підготовки.

Елегія (гр. *elegéia*, від *élegos* – журлива пісня) – ліричний вірш, що передає настрої туги, меланхолійної задуми. В античній поезії: вірш, писаний елегійним дистихом. Наприклад: «Скорботні елегії» Овідія Назона, окремі твори Дж.Байрона, В.Жуковського, Т.Шевченка, Олександра Олеся, В.Стуса. Сучасна Е. – це своєрідне схрещення меланхолійної задуми та медитативної лірики («Філософська елегія» І.Муратова, «Елегія на березі моря» М.Сингаївського, «Елегія» Ліни Костенко).

Елітарне мистецтво (фр. *élite* – краще, добірне, вибране) – художня творчість духовного авангарду суспільства, нації, розрахована на витончене естетичне сприйняття (неокласицизм, філософська лірика, метафорична поезія та ін.). Протилежність Е.м. – егалітаризм («масова культура»).

Епіграма (грецьк. *epigramma* – напис) – жанр сатиричної поезії дотепного, дошкульного змісту з несподіваною, градаційно завершеною кінцівкою (пуантом), як правило, спрямова-

ний до конкретного адресата. Творці Е.: Марціал, Гете, Вольтер, Бернс, Пушкін, Франко, Рильський та ін.

Епістола (грецьк. *epistole* – лист), або **Епістолярна література** – різножанрові твори художньої літератури, часто віршовані, у формі листа чи послання, у яких автори викладають свої міркування з певних питань («Юлія, або Нова Елоїза» Руссо, «Страждання молодого Вертера» Гете, «Бідні люди» Достоевського). Відомі: листи-памфлети, листи-новели, листи-визнання.

Епістолярій – опубліковані листи письменників, учених, видатних людей, що мають історико-культурне значення.

Епіталама (грецьк. *epithálamios* – шлюбний, весільний) – лірична пісня на честь молодят або Гіменея, шлюбного божества в Елладі; будь-який твір панегіричного характеру, написаний із нагоди одруження (Е. мають Сапфо, Катулл, І.Сіверянин, М.Рильський («Нашу

шлюбну постелю вквітчали троянди пахучі...»)).

Епітафія (грецьк. *epitáphios*) – надгробне слово) – надмогильний напис у віршах чи прозі, поширений в античну добу переважно у вигляді епіграми і пов’язаний із культом мертвих. Е. писали Р.Бернс, Олександр Олесь, В.Симоненко, В.Самійленко.

Епопея (грецьк. *epopoia*, від *epos* – слово, розповідь і *poieō* – творити) – монументальний художній твір епічного характеру, у якому масштабно показано значні історичні події, аналітично висвітлено загальнонародні проблеми. Характерні ознаки Е.: різнобічне відтворення дійсності (поєднання історичного і побутового матеріалу, роздумів про долю країни чи світу, інтимних переживань героїв); великий обсяг твору (до кількох томів). Е. виникла в античній літературі як цикл сказань, пісень, легенд, пов’язаних між собою розповіддю про видатну історичну подію чи героя на тлі широких картин народного життя («Іліада»,

«Одісея» Гомера). Класичні зразки Е.: індійська «Махабхарата», німецька «Пісня про Нібелунгів», карело-фінська «Калевала», скандинавська «Едда» та ін. Е. Нового часу: «Людська комедія» Бальзака, «Мертві душі» Гоголя, цикл «Ругон-Маккари» Золя, «Війна і мир» Толстого, «Брати Карамазови» Достоевського.

Епос (грецьк. *epos* – слово, розповідь) – 1) традиційно – оповідна поезія (епопея); 2) літературний рід, у якому художньо-естетична картина життя зображується через розповідь (оповідь), об'єктивний перебіг подій, їх сюжетний розвиток, описи й оформлюється прозовим мовленням. Форми і види епосу: мала епічна форма – казка, новела, оповідання тощо, середня – повість, велика – роман, епопея.

Есе, есей (фр. *essai* – спроба, нарис) – невеликий за обсягом прозовий твір довільної композиції, що висловлює авторські думки і враження з певного питання чи проблеми й не претендує на вичерпне, об'єктивно-однозначне потрактування теми. Характерні ознаки Е.:

логічність викладу, увага до художньої форми. Розрізняють Е. *філософський, історико-біографічний, публіцистичний, літературоно-критичний, науково-популярний, белетристичний* («Досліди» («Essai») Монтеня; Франса, Сартра, Моруа, Паустовського, Самчука, Юрія Шереха та ін.).

Естетизм – мистецька тенденція: обстоювання іманентної сутності літератури, її художньої автономії, невіддільності позамистецьким (особливо соціально-історичним) факторам. Е. виявився у творчості «парнасців», «неокласиків», символістів).

Етюд (фр. *etude* – вправи, вивчення) – 1) малярство, картина або скульптура, виконані з натури, найчастіше частина, фрагмент майбутнього твору; 2) у літературознавстві Е. (студія) – невелика самостійна літературна замальовка, переважно безсюжетна (М.Коцюбинський, «Цвіт яблуні», «Невідомий»; Олесь Гончар, «Японські етюди»); 3) драматичний Е. – невелика одноактна п'єса, події якої мають

драматичний характер (І.Франко, «Кам'яна душа», «Будка ч.27»; М.Старицький, «Зимовий вечір»).

Є

Єдність часу, місця і дії – термін класицистичної драматургії, закон «трьох єдностей», що вимагав дотримання канону творення, а саме: 1) розгортання подій обмежене добою; 2) дія зосереджена в одному місці; 3) драматичний конфлікт витримує свій зміст, не перероджується в інший. Теорію обґрунтував Н.Буало-Депрео («Мистецтво поетичне»).

Ж

Жарт – невеличка комічна п'єса, переважно на одну дію (В.Самійленко, «Химерний батько (Жарт у двох діях)»).

Житійна (агіографічна) література (житія, агіографія – грецьк. *hagios* – святий, благочестивий, *grapho* – пишу) – жанр церковно-історичної та біографічної літератури; життєписи

духовних і світських осіб – віруючих-великомучеників, канонізованих церквою («Сказання про Бориса і Гліба», «Києво-Печерський патерик»). Збірники житій, укладені за календарем, називаються «Четьї-мінеї».

Життя літературне – існування, функціонування й розвиток літератури в певну добу та протягом усієї історії нації, країни, регіону, світу. Ж.л. виявляється у творчості письменників, можливостях друку, в оцінці надрукованих творів критиками й літературознавцями, в особливих формах побуту, людських стосунків і поведінки в літературному бутті, у діяльності письменницьких організацій, салонів, гуртків, в оцінці творчої праці письменників, у виданнях періодики (літературних журналів, альманахів, газет). На Л.ж. значний вплив має загальнокультурний контекст у державі, духовність народу.

3

Загадка (від «гадати» – думати, вгадувати) – жанр фольклору, дотепне запитання, часто у

віршовій формі; переважно метафоричний вислів розповідного чи питального характеру, розрахований на кмітливість відгадувача; мудра сентенція, стисле запитання, що в прихованій, зумисно завуальованій формі зображає окремі предмети чи явища через інші на основі їх спорідненості, подібності, часом ледве вловимої і навіть далекої.

I

Идилія (грецьк. *eidyllion* – образок, замальовка) – різновид буколіки, невеликий, переважно поетичний, твір, у якому змальовується піднесено-добродічне, нічим не затьмарене життя простих людей (пастухів, селян, рибалок) на фоні природи. Родоначальник жанру – Теокрит (зб. «Идилія»), в українській літературі – Л.Боровиковський, П.Куліш.

Имажизм (фр. *image* – образ) – модерністська течія у світовій літературі першої третини ХХ ст., яка обстоювала поняття образу як самодостатньої одиниці поезики художнього твору,

інтелектуально-емоційного комплексу поетичної мови; органічної цілісності поетичної естетики. Представники: М.-Е.Г'юм (теоретик, засновник «Школи імажизму»), Е.Паунд, Т.-С. Еліот, Б.-І.Антоніч.

Імажинізм – літературна група і напрям у російській поезії 20-их рр. ХХ ст., що сформувались на естетичній концепції англо-американського імажизму, культивували образ, обстоювали формальний бік твору, удавалися до змішування жанрів і «штилів», розробляли верлібр. Представники: В.Шершеневич, Р.Івнев, С.Єсенін, А.Марієнгоф та ін.

Імпресіонізм (від фр. *impression* – враження) – напрям у мистецтві другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст., який основним завданням уважав ушляхетнене, витончене відтворення особистісних вражень, спостережень, мінливих миттєвих відчуттів і переживань. Характерні ознаки в літературі: епізодизм, фрагментарність, суб'єктивізм, ліризація мовлення. Представники: брати Гонкур, С.Цвейг,

М.Коцюбинський, П.Тичина, М.Хвильовий,
М.Ірчан та ін.

Інвектива (від лат. *invehi* – нападати; *invectiva oratio* – лайлива промова) – започаткований в античності різкий викривальний виступ проти когось, чогось; різновид сатири. Літературні форми І.: епіграма, промова, сатиричний вірш. Зразки І.: промови Цицерона, «Похвальне слово глупоті» Еразма Роттердамського. В українській літературі – твори І.Вишенського, Т.Шевченка, І.Франка, П.Тичини та ін. Франко назвав поему Шевченка «Кавказ» «огнистою інвективою».

Інтелектуалізм у літературі (лат. *intellectus* – розум, пізнання, *intellectualis* – розумовий, розсудливий) – різновид стильової домінанти твору чи літературної течії, пов'язаний із відчутною перевагою інтелектуально-раціональних елементів образного мислення митця над емоційно-чуттєвими. Виявляється у схильності текстових суб'єктів до рефлексій, самоаналізу, абстрагувань; у насиченні тексту про-

блемністю; у мисленнєвім драматизмі, доборі специфічних (параболічних) форм конструювання тексту – притчі, медитації тощо (твори П.Тичини, М.Зерова, І.Драча, Ліни Костенко та ін.).

Інтерлюдія (лат. *iterludere* – грати в інтервалах) – музична композиція, що виконується між актами вистави для увиразнення й урізноманітнення пафосної тональності, заміни декорацій тощо; словесна чи мімічна сценка, яка перериває основну дію з метою повчати (проповідь) або розважати (балет) глядача.

Інтермедія (лат. *intermedius* – середній, проміжний) – комічна сценка побутового змісту, що розігрувалася між діями (актами) серйозної драми (містерії, трагедії, опери) в середньовічному театрі. Відомі І. до драм Я.Гаватовича.

Інтимна лірика (фр. *intime*, від лат. *intimus* – найглибший, потаємний) – жанровий різновид поезії, що виражає переживання ліричного ге-

роя, пов'язані з його особистим життям («Тричі мені являлася любов» І.Франка, «Так ніхто не кохав» В.Сосюри та ін.).

К

Казання – жанр ораторсько-публіцистичної прози в давній літературі; проповідь урочистого або релігійно-повчального змісту. У цьому самому значенні – «слово», «повчання».

Казка – жанр усної народної творчості, переважно прозовий художній твір про вигадані, а часто й фантастичні події. Тематичні групи К.: про тварин, героїчно-фантастичні, соціально-побутові (східні казки «Тисяча й одна ніч», індійські «Панчатантра», російські народні казки, українські народні казки та ін.). Творці літературної казки – О.Пушкін, Г.-Х.Андерсен, Ш.Перро, О.Толстой, брати В. і Я. Грімми, І.Франко та ін.

Канти (лат. *cantus* – спів, пісня) – різновид старовинних величальних хорових пісень,

близьких до псалмів за мелодією, до оди – за мотивами, що виконувалися без музичного супроводу у святкові та урочисті дні прочанами, старцями, спудеями (учнями духовних шкіл). В Україні К. писав Г.Сковорода.

Жантилена (італ. *cantilena*, від лат. *cantillare* – наспівувати) – у середньовічній західноєвропейській поезії невеликий ліро-епічний вірш-пісня, виконуваний із музичним супроводом.

Жанцона, або **Жансона** (італ. *canzone* – пісня) – один із видів середньовічної лірики трубадурів, віршове любовне послання дамі серця, засвідчення лицарського упадання і слугування їй. К. містила до семи строф із наскрізним римуванням. К. писали Бернард де Вентадорн, Д.Рюдель; Данте Аліг'єрі, Ф.Петрарка, Дж.Боккаччо. Невелика К. – *жанцонета*.

Жіноповість (грецьк. *kinéō* – рухаю) – 1) твір кіномистецтва, заснований на складному сюжеті, що трансформується в широку епічну картину життя; 2) кіносценарій, перероблений

для читання; 3) повість, написана з орієнтацією на кінематографічні прийоми оповіді (епізодичність, лаконічність діалогів і авторських коментарів, монтажність епізодів) і можлива до кіновтілення. Наприклад: О.Довженко, «Україна в огні», «Зачарована Десна». Різновиди кіноепосу: кіноновела, кінооповідання, кіноепопея.

Кіносценарій (грецьк. *Rinéo* – рухаю, італ. *scenario*, від лат. *scaena* – сцена) – літературний драматичний твір, за яким створюється кінофільм. Структура К.: ремарка (описова частина), діалог чи монолог (пряма мова персонажів), авторський текст (закадровий голос автора), пояснювальні написи.

Кладовищенська поезія – течія в англійській літературі середини XVIII ст. (різновид сентиментального романтизму), що осмислювала ірраціональні проблеми буття, його плинність і марноту, виражала настрої меланхолії, туги, розчарувань, часто змальовувала кладовищенські пейзажі, руїни. Наприклад: «Елегія на

сільському кладовищі» Т.Грея, твори Р.Блейра, Е.Юнга, в Україні – А.Метлинського та ін.

Кларизм (лат. *clarus* – світлий, ясний) – течія модерної російської літератури (передовсім поезії), що постала в 1907–1913 рр. на ґрунті символізму, проте схилилася до «земної дійсності», радостей буття, чуттєвого кохання, усяких насолод, добачаючи в цьому акцентувану ще античністю ясність (красу) життя. Представники: М.Кузмін, С.Городецький, ін.

Кларнетизм – термін, запропонований Василем Баркою та Ю.Лавриненком для позначення стильової якості синтетичної лірики раннього П.Тичини. Походить від назви збірки «Сонячні кларнети» (1918), означає гармонійне співіснування усіх сфер буття (земного, космічного), запрограмованого на вічність і повноту. К. – це свіжа метафорика, смислова концентрація, нові версифікаційні знахідки, переплетіння символізму з елементами авангардизму, імпресіонізму, імажинізму, неоромантизму, неореалізму, необароко; це явище

одиничне і неповторне, водночас вузлове в еволюції естетичної культури і національної свідомості.

Жласик (лат. *classicus* – зразковий) – 1) автор високохудожніх, загально визнаних творів, що становлять основний фонд національної культури і є вкладом у світову літературу; 2) давньоогрецький або давньоримський письменник.

Жласицизм (лат. *classicus* – зразковий) – напрям у європейській літературі та мистецтві XVI – початку XIX ст., що апелював до античної творчості, проголошуючи її ідеальною, зразковою, гідною наслідування, й увібрав раціоналістичні тенденції Нового часу, засновувався на чіткій нормативності, формально-змістовій добірності. Теоретична доктрина К. – твір Н.Буало-Депрео «Поетичне мистецтво» (1674). Представники: Малерб, Лафонтен, Корнель, Расін, Мольєр, Готшед, Драйден, Поп, Аддісон, Ломоносов, Сумароков, Державін, Прокопович, Котляревський, Квітка-Основ'яненко та ін.

Класицизм веймарський – напрям у німецькій літературі 80–90-их рр. XVIII ст., представлений творчістю Й.-В.Гете, Ф.Шіллера періоду їх творчої співдружності у м.Веймар, теоретичними працями Й.Вінкельмана, В.Гумбольдта. К.в. апелював до грецької античності як ідеалу формування гармонійної і гуманної особистості в гармонійному, вільному, прекрасному соціумі. Специфічне: тяжіння до масштабних образів, простота композиції, канонічність форми, деструкція догм, багатство і різноманітність жанрів.

Комедія (лат. *comœdia*, грецьк. *Kōmōdia*, від *kōmos* – весела процесія і *ōdē* – пісня) – драматичний твір, у якому засобами гумору та сатири розвінчуються негативні суспільні й побутові явища, розкривається смішне в навколишній дійсності чи людині. К. виникла в Давній Греції: Аристофан, «Мир», «Лісістрата»; визначний комедіограф Стародавнього Риму – Плавт. Творці комедії – Шекспір, Мольєр, Бомарше, в українській літературі – І.Котлярев-

ський, Г.Квітка-Основ'яненко, М.Старицький, І.Карпенко-Карий, М.Куліш, О.Коломієць.

Комедія масок, або Комедія дель арте (італ. *commedia dell'arte* – професійна комедія) – різновид ренесансної італійської імпровізованої театральної вистави з коротким літературним сценарієм, заснованої на традиціях народного театру давньоримської доби. Дійові особи К.м. – типові «маски», які переходили з одного спектаклю в інший: «слуги» – Бригелла, Арлекін, Серветта; старий купець Панталоне; ліричні образи (виконувались акторами без масок). Особливості К.м.: народне мовлення, комічний гротеск, буфонада, різке протиставлення, музичність; це сприяло створенню яскравого видовища карнавального характеру. К.м. вплинула на розвиток європейського театру, на творчість Мольєра, Гольдоні, Гоцці, Гоголя та ін.

Комедія ситуацій – жанровий різновид комедії, розбудований на несподіваному повороті сюжетної лінії, інтризі, «випадковому» збігу

обставин («Комедія помилок» Шекспіра, «Тартюф» Мольєра, «Ревізор» Гоголя, «Москаль-чарівник» Котляревського, «Сто тисяч» Карпенка-Карого, «Фараони» Коломійця та ін.).

Комізм – естетична категорія для визначення способу реалізації комічного в художньому творі. К. ґрунтується на сміхові, здатності через жарт розкрити вади когось, чогось, недоліки суспільного життя. Засоби творення комізму: гумор, іронія, алогізм, ефект несподіваності, сатира. Джерела К. – підміна змісту, значення, порушення міри, логіки, творення ілюзії.

Конкретна поезія – літературна течія авангардизму початку 50-их рр. ХХ ст., зорієнтована на організацію мовних елементів (літер, морфем тощо) за просторовим принципом, їх вигадливе розміщення та різноманітне шрифтове оформлення. Змістовий чинник твору виконує другорядну роль, смислове навантаження переноситься на фонетичну форму, текст по-

трактується як певна послідовність графічно зображених звуків. Витоки естетики К.п. – у творчості кубістів, дадаїстів. Творці К.п. – Дж.Кошут, «Неонові електричні світлові англійські скляні літери» (1966), Б.Коблінг, «Чотири конкретні поеми» (1967).

Конструктивізм (лат. *constructio* – побудова) – напрям авангардизму початку ХХ ст., заснований на раціоналізації мистецтва за критеріями доцільності, економності, лаконічності формотвірних засобів, намаганні через упрощення та схематизацію утилітаризувати художній твір (пристосуваи до проблеми НТР). Специфічне – орієнтація на «конструкцію матеріалів», монтаж («кінематографічність»), у поезії – освоєння прийомів прози, особливої лексики (професіоналізмів, жаргону тощо), відмова від ліричних емоцій, тяжіння до фабульності. Представники: К.Зелінський, І.Сельвінський, В.Поліщук (організував літературну групу «Авангард» (1928–1930)).

Костумбрізм (ісп. *costumbrismo*, від *costumbre* – звичай) – напрям у художній літературі й малярстві Іспанії та Латинської Америки ХІХ ст., породжений романтичним захопленням народною культурою, перейнятий піднесенням національної свідомості. Представники: С.Естебанес Кальдерон (Іспанія), Х.Х.Вальєхо (Чилі), Р.Пальма (Перу), ін.

Хсенії (грецьк. *xenia* – гостинність) – лаконічні дотепні вірші античної (класичної) поезії з похвалою на чийсь адресу. Творці К. – Марціал, Гете, Шіллер.

Кубізм (фр. *cubisme*, від лат. *cubus* – куб) – авангардистська течія (різновид конструктивізму) в західноєвропейському малярстві, подеколи – в літературі першої чверті ХХ ст., яка висунула на перший план потребу конструювання об'ємної форми на площині й зображала предметний світ у вигляді комбінацій геометричних тіл або фігур. Письменники обстоювали самодостатність і самоцінність художнього твору, використовували прийоми

колажу (уривки діалогів і фраз вуличного натовпу) (Г.Аполлінер), удавалися до варіювання фраз, обертання їх по колу сюжету (Гертруда Стайн). В українській літературі К. виявився у творчості Гео Шкурупія («Геометрія» та ін.).

Журйозні вірші (фр. *curieux* – допитливий, цікавий) – неординарні за формою, вишукані поетичні твори, поширені в барокову добу переважно в шкільній поезії Франції, Польщі, України, Росії. Творці К.в.: І.Величковський, С.Полоцький, А.Мойсеєнко. Різновиди К.в.: *фігурний вірш*, *паліндром* («рак»), *вірш-«ехо»*, «*лабіринт*» тощо.

Журтуазна література (фр. *courtois* – увічливий, чемний) – світська, лицарська література європейського середньовіччя (XII–XIII сс.) з мотивами кохання, культу дами (у ліриці), пригод і подвигів (епічні твори), нерідко з елементами фантастичного. Наприклад, творчість К. де Труа, автора лицарського роману про ко-

роля Артура; національні художні версії сюжету про Трістана й Ізольду та ін.

Л

Легенда (лат. *legenda* – те, що належить прочитати) – усне народне оповідання (часто релігійного змісту) про чудесну подію, що сприймається як достовірна. Наприклад: книги «Золота легенда», «Києво-Печерський патерик» та ін.

Летризм (фр. *la lettre* – літера, шриффт) – авангардистський мистецький рух, започаткований у Парижі 1947 року, різновид конкретної поезії; наголошував на вичерпанні зображально-виражальних і комунікативних можливостей слова, декларував необхідність удатися до естетичного засвоєння творчого потенціалу літери, знаків, що мало би стати революцією в літературі. Представники: І.Ісу, М.Леметр та ін.

Лібортени, або **Лібертини** (лат. *libertinus* – вільновідпущений) – ліберальна течія у фран-

цузькій літературі XVII ст., що визволялася від засилля релігійної і світської догматики, захоплювалася повнотою земного життя, обстоювала принципи свободи особистості (Ш.Сорель, С.Сірано де Бержерак, Т. де Віо; традиції Л. помітні у творах Мольєра, Лафонтена, Сковороди).

Лібрето (італ. *libretto* – книжечка, яку спеціально друкували для шанувальників опери в XVII ст.) – переважно віршований словесний текст опери чи оперети, що становить їх ідейно-образну основу; літературний сценарій балету, пантоміми; сюжетний план кіносценарію.

Ліризм (від «лірика») – 1) пафосно-стильова ознака естетичного сприйняття дійсності в художньому творі (передусім у поезії): емоційність, схвильованість, задушевність, пройнятість певним настроєм і переживанням, суб'єктивність; 2) піднесено емоційне переживання події чи явища.

Лірика (грецьк. *lyrikós* – лірний; твір, виконаний під акомпанемент ліри – струнного інструмента) – 1) рід художньої літератури, що у формі естетизованих переживань осмислює сутність людського буття, зацентовує увагу на внутрішньому світі людини, її думках, почуттях; 2) віршований твір, в основі якого лежить образ-переживання.

Ліричний адресат – як правило, людина чи група людей (зрідка інше: місто, тварина, річ тощо), яким адресується поетичний твір. Наприклад: «Лист до загубленої адресатки» М.Рильського, «О панно Інно, панно Інно...» П.Тичини, «Василеві Симоненкові» І.Драча, «До мого фортеп'яно» Лесі Українки та ін.

Ліричний відступ – прийом (позасюжетний елемент) у ліро-епічному (рідше епічному) творі, коли автор безпосередньо висловлює свої міркування з приводу композиції або сюжетних ліній цього твору, вчинків, характеристики героїв, явищ, асоційованих із зображу-

ваними подіями. Л.в. виявляє авторський задум, увиразює ідейно-художній зміст.

Ліричний герой – форма втілення ліричного «я» поета, його думок, переживань, що не отожднюється з особистістю автора. Л.г. концентрує в собі естетичний досвід певного покоління, нації, людства.

Ліричний портрет – жанр поезії, у якому змальовується внутрішній світ певної особи, «зберігаються» її атрибути і таким чином розкриваються сутнісні риси людини (Є.Маланюк, «До портрета Мазепи»).

Ліричний суб'єкт (лат. *subjectum* – підкладене) – 1) уявна особа (синонім ліричного героя), яка висловлюється в ліричному творі, виражає свої переживання, переконання (є носієм мови і певного психічного стану, приховується в описі, але постає в ставленні до іншої особи тощо); 2) у структуралізмі, постструктуралізмі – текстовий суб'єкт, концепт

художньої цілісності твору, фактична комбінація його системотвірних чинників.

Ліро-епічний твір – міжродовий жанр, заснований на органічному поєднанні зображально-виражальних ознак лірики й епосу (емоційно-медитативних висловлювань і сюжетності). Основні ліро-епічні види: ліро-епічна поема, лірична проза, роман у віршах, ода, балада, байка.

Література «потоків свідомості» – модерністська літературна течія кінця ХІХ – початку ХХ ст., у якій відтворюється безпосередній плін духовного життя людини як калейдоскопу відчуттів, уявлень, переживань, роздумів, вражень, викликаних сприйняттям довкілля і відчуттям внутрішнього стану особи; різновид психологізму в літературі. Художнє мовлення розбудовується у формі внутрішнього монологу, набуває неординарного синтаксичного вираження (романи М.Пруста, Вірджинії Вулф, Дж.Джойса, в українській літературі –

окремі романи П.Загребельного («Добрий диявол»), Є.Пашковського («Вовча зоря») та ін.).

Літературна група – об’єднання письменників, як правило, однієї літературної генерації, котрі мають спільну художню мету і намагаються її реалізувати, виявляючи себе як певну єдність творчих особистостей («Група 47» – у 1947–1972 рр. – об’єднання західнонімецьких письменників антифашистського спрямування; «Логос» – у 1928–1930 рр. група західноукраїнських католицьких письменників; «Група (Асоціація) п’ятсот» – сучасна авангардистська група українських поетів; літературні гурти «Бу-Ба-Бу», «ЛуГоСад», «Пропала грамота» та ін.).

Літературний жанр (фр. *genre* – рід, вид) – тип літературного твору, один із головних елементів систематизації літературного матеріалу, що класифікує його за специфікою поетичної структури. Значення терміна Л.ж.: 1) літературний рід (характеристика літератури через загальні зображально-виражальні ознаки):

епос, лірика, драма; 2) літературний вид (характеристика літератури через *особливі* ознаки): роман, повість, оповідання, новела тощо в епосі; 3) літературний (жанровий) різновид (характеристика літератури через *окремі* ознаки): повість соціально-побутова, соціально-психологічна, біографічна тощо.

Літературний монтаж (фр. *montage* – підбір, збирання) – своєрідний твір, часто збірник, укладений із тематично об'єднаних уривків художнього (чи будь-якого іншого) тексту (текстів), наприклад, фрагментів літературних творів із мемуарними, автобіографічними записами, критичними відгуками тощо (термін засвоєно з кінематографа).

Літературний напрям – відносно монолітна і внутрішньо упорядкована сукупність літературних (ідейно-художніх) тенденцій, усталена в ряді визначних чи епохальних творів деякого кола письменників певного історичного періоду. Наприклад: класицизм, рококо, сентименталізм, імпресіонізм та ін. Структура Л.н.:

світоглядний фундамент; поетика; ідейно-тематичний зміст; художній зміст.

Літературний період, або **Літературна доба (епоха)** – фрагмент історико-літературного процесу, одиниця історико-літературної періодизації, що позначає часовий період, протягом якого певна літературна тенденція проходить внутрішньо завершену фазу розвитку (зародження, розквіт, згасання). Характерні ознаки Л.п: літературні напрями і передовсім домінуючий (назва такого напрямку, як правило, стає назвою цілого Л.п.); уявлення про суспільне і культурне призначення літератури; панування певної літературної традиції; більш-менш однорідні форми літературного життя, тип читачів і вид літературної культури. Наприклад: епоха Відродження, бароко, класицизму, модернізму тощо.

Літературний портрет (фр. *portrait*) – жанр літературно-критичного нарису, у якому йдеться про життєвий і творчий шлях письменника. Наприклад: І.Франко, «Осип-Юрій Фе-

дькович», «Леся Українка», «Еміль Золя, його життя і писання»; П.Хропко, «Іван Петрович Котляревський» та ін.

Літературні маніфести (лат. *manifestus* – очевидний, відкритий) – публічне програмне проголошення естетичних принципів літературного напрямку, течії, школи, рідше – окремих письменників. В Україні до Л.м. прирівнюються такі твори, як «Супліка до пана іздателя» Г.Квітки-Основ'яненка (1834), «Про нашу словесність. Передає слово до громади» П.Куліша (1859), «Сьогочасне літературне прямування» І.Нечуя-Левицького (1876), «Література, її завдання і найважливіші ціхи» І.Франка (1878) та ін. На початку ХХ ст. з'явилися «Маніфест «Гроно», «Платформа ідеологічна й художня спілки селянських письменників “Плуг”» та ін.

М

Магічний реалізм – реалістичний спосіб художнього зображення, що відтворює наявні у

свідомості народу елементи реального та фантастичного, побутового й міфологічного (твори Ж.Амаду, Г.Гарсія Маркеса, М.Гоголя, М.Булгакова).

Мадригал (італ. *madrigale* – пісня рідною, материнською мовою, від лат. *mater* – мати) – 1) у XIV – XVI cc. – лірична пісня італійською мовою (на відміну від латиномовних); наявна у творчості Ф.Петрарки, Дж.Бокаччо та ін.; 2) у XVII – XVIII cc. – короткий ліричний вірш на тему кохання (в Україні, наприклад, низка творів К.Зіновіїва).

Маньєризм (італ. *manierismo*, від *maniera* – прийом, манера) – стиль європейського мистецтва XVI–XVII cc., заснований на гострих зображально-виражальних дисонансах, ускладненості композиції, деформації пропорцій, поступовому витісненні ренесансних ідеалів універсальності, завершеності, простоти, чіткості, раціоналізму, антропоцентризму (їм на зміну приходять фатумність, ірраціональна стихія, розпорошення цілісності, метафорич-

ність, експресія тощо). Виявився у творчості Т.Тассо, М. де Сервантеса, В.Шекспіра, в Україні – у Л.Барановича, І.Величковського, ін.

Маринізм (лат. *marinus* – морський) – морська тематика в художній літературі: зображення морських пейзажів і життя моряків, жага відкриття нових просторів, романтика морського життя. Видатні письменники-мариністи – К.Станюкович, О.Новиков-Прибой, Ю.Смуул, в українській літературі – Т.Шевченко, Леся Українка, М.Коцюбинський, П.Тичина та ін.

Марінізм (італ. *marinismo*, від імені поета XVII ст. Дж. Маріно) – стильова течія в італійській літературі XVII ст., що абсолютизувала наслідування ренесансної естетики, обстоювала гедоністичний критерій життя як запоруку протистояння космічній дисгармонії, характеризувалася посиленням формотворчих тенденцій (алегоризмом, віртуозною метафорикою, словесною грою тощо). Представники: М. – А.Акілліні, Дж.Артале та ін.

Мартиролог (грецьк. – *martyr* – свідок і *lōgos* – слово) – жанр християнської дидактичної літератури про святих і мучеників за віру («Менелогій» (IX ст.)); у новому, переосмисленому значенні – список-перелік злочинно знищених безневинних осіб («Розстріляне відродження» (1959) Ю.Лавриненка, «... З порога смерті... Письменники України – жертви сталінських репресій» (1991)).

Медитація (лат. *meditatio* – роздум) – жанр ліричної поезії, побудований як розміркування над проблемами буття, існування, моральними колізіями. Специфічне в М. – аналіз душі, внутрішнього світу людини співвідносно з довкіллям, через потік свідомості суб'єктивованого ліричного героя. Розрізняють *власне М. (роздум), психологічний етюд, елегійний роздум, пейзажний образок* (В.Стус, «Як добре те, що смерті не боюся...»).

Мелодрама (грецьк. – *mēlos* – пісня, *drama* – дія) – 1) у XVII–XVIII сс. у Франції та Італії – опера; 2) із середини XVIII ст. – драматичний

твір із музичним супроводом словесних партій; 3) із ХІХ ст. – жанр драматургії морально-дидактичного характеру з гострою інтригою, «сльозливістю», однобічністю характерів, часто – із зіткненням банальних пристрастей (О.Суходольський, «Помста, або Загублена доля», М.Старицький, «Циганка Аза»).

Мемуари (фр. *mémoires* – спогади) – оповідь у формі записок від імені автора про реальні події минулого, учасником або ж очевидцем яких він був. Засновник жанру – Ксенофонт («Анабазис», 401 р. до н.е.). Специфічне – документальність, історична достовірність, украплення художнього домислу. Типи М.: об'єктні, суб'єктні, мішаного характеру. Жанри М.: листи, щоденники, записки, нотатки, ліричний портрет, есе, повість, роман («Повчання дітям» Володимира Мономаха, «Журнал» Т.Шевченка, «Щоденник» В.Винниченка).

Метажанри (грецьк. *méta* – через, після; фр. *genre* – рід, вид) – типи змістово-формальних єдностей художніх творів, співмасштабні всій

історії культури. Розрізняють М.: *філософський* (твори з художньою настановою на пізнання сутнісних проблем буття, узагальненість часу і простору), *феноменологічний* (твори, предмет художнього зображення яких – явище як таке – детально виписується в єдності різних його граней), *типологічний* (твори, де предмет художнього зображення – особливе: явище характеризується через його причетність до певної спільності і в зіставленні із спільністю іншою).

Мініатюра (лат. *minium* – червона фарба, кіновар) – невеликий за обсягом, цілком довершений художній твір, який узагальнює чи типізує образні картини. Наприклад: І.Вільде, «Окрушини», поезія В.Мисика, М.Воробйова та ін. Специфічне – афористичність висловлювання, відсутність подробиць, вибухова кінцівка (у прозі), щільна метафорика, неримованість (у поезії). Поширені М. сатиричні, гумористичні.

Міраклъ (фр. *miracle*, від лат. *miraculum* – чудо) – жанр середньовічної релігійно-повчальної драми, основою для якої стали розповіді про «чуда» Богородиці, житійно-апокрифічні сюжети.

Містерія (грецьк. *mysterion* – таїнство, таємний релігійний обряд на честь якогось божества) – жанр середньовічної релігійної драми, що розвинувся з літургійного дійства. М. інсценізувала народження, смерть і воскресіння Христа. Специфічне – алегоричність, заміна містеріальних персонажів алегоричними постатями при збереженні містеріальної послідовності (наприклад, у «Торжестві Єстѣства Человѣчеського» Адам і Єва перетворюються на постаті Відчаю, Плачу; Сатану замінюють фігури Лакомства, Нестримності тощо); поряд із біблійними, розроблення світських, зокрема історичних, сюжетних ходів.

Міф (грецьк. *mythos* – слово, переказ) – 1) узагальнено-цілісне сприймання дійсності, що характеризується нерозчленованістю реального

й ідеального та виявляється на рівні підсвідомості, є апріорним, існує у формі індивідуального і колективного підсвідомого; 2) розповідь про богів, духів, героїв, надприродні сили тощо, які брали участь у світотворенні, втілювали собою природні і суспільні явища.

Міфологізм – спосіб художнього образотворення, що полягає в конструюванні поетичного міфосвіту.

Модернізм (фр. *moderne* – сучасний, найновіший) – загальна назва літературно-мистецьких тенденцій нереалістичного (неміметичного) спрямування кінця ХІХ – початку ХХ ст., що виникли як заперечення традиційних форм та естетики. Сільові течії М.: імпресіонізм, експресіонізм, неоромантизм, акмеїзм та ін.

Мораліте (лат. *moralis* – моральний) – повчальна алегорична драма, що закликала до медитації про сенс життя, нагадувала про неминучість розплати за гріхи, відображала загальні закони світопорядку. Ставилася на Масницю.

Специфічне – систематизована фабула (взаємовідносини людини зі світом показувалися як рух від колиски до могили: раю (для праведника), пекла (для грішника)), пасивний герой – знаряддя дій антагоністичних сил Усе-світу, алегоричність. Наприклад: «Воскресеніє мертвих» Г.Кониського.

Ж

Жарис – оповідний художньо-публіцистичний твір незначного обсягу, із фабулою фрагментарного характеру, у якому збережено дійсні факти, події, мовиться про конкретних людей.

Жатуралізм (фр. *naturalisme*, лат. *natura* – природа) – літературний напрям останньої чверті ХІХ ст., що характеризується фактографічним зображенням дійсності із перебільшенням впливу наукових (біологічних) законів на людину та суспільство (творчість Е.Золя, Гі де Мопассана, Г.Ібсена).

Наукова поезія – поезія, у якій виявляється нерозривна естетична єдність раціонального й ірраціонального начал, а науковий компонент визначає зміст художнього твору, напрям розвитку ліричної теми. Розрізняють Н.п. *літературознавчу, натурфілософську, астрологічну* тощо. Н.п. – сцієнтична (від лат. *scientia* – знання, наука) поезія.

Небилиця – невелике оповідання розважального змісту, комізм якого базується на дотепно скомпонованих алогізмах і каламбурі. Народна назва – «побреженька», «нісенітниця».

Неокласицизм – напрям у мистецтві Європи і Північної Америки другої половини XVIII–XX сс., що характеризується ідейно-естетичним наверненням до античної класики та художнім традиціоналізмом – синтезом у собі вершинних надбань різних стильових систем: Відродження, бароко, класицизму, романтизму, символізму тощо.

Неореалізм – напрямок в українській літературі 20-их рр. ХХ ст., що характеризується відходом від лінійного, міметичного зображення реальності, синтезом документальної достовірності, філософсько-аналітичного заглиблення в дійсність і ліричної стихії, акцентуацією деталі (творчість Є.Плужника, В.Підмогильного, Б.Антоненка-Давидовича).

Неоромантизм – напрямок у модернізмі кінця ХІХ – початку ХХ ст., що намагався усунути головний конфлікт романтиків: розрив між ідеалом і дійсністю, пропонуючи за конструктивне начало творчу активність особистості, її вольові імперативи, діяльне начало. Розвинувся як синтез громадянської й інтимно-особистісної течій в романтизмі (творчість Етель-Ліліан Войнич, Г.Ібсена, К.Гамсуна, Дж.Лондона, Лесі Українки, М.Хвильового, Ю.Яновського, поетів «празької школи»).

Новела (італ. *novella*, від лат. *novellus* – новітній) – невеликий за обсягом прозовий епічний твір про незвичайну життєву подію з несподі-

ваним фіналом, сконденсованою та яскраво вималюваною дією. Закорінена в стародавній літературі Заходу і Сходу; розвинулася в Італії XIV–XVI cc., означаючи невелику оповідку, часто з гумористично-сатиричним забарвленням, що передавала «новини дня»; найбільш розвинулась у XIX–XX cc. (Дж.Боккаччо, «Декамерон», М. де Сервантес, «Повчальні новели», творчість П.Меріме, І.Буніна, В.Стефаніка та ін.). Жанрові різновиди Н.: психологічна, фантастична, сенсаційна, лірична, соціально-психологічна, лірико-психологічна, філософська, історична, політична, драматична та ін.

Нувеченто (італ. *novecento*, букв.: новітнє) – літературний рух в Італії другої половини 20-их рр. XX ст., що протиставлявся панівним уявленням про замкненість італійської літератури, проголошував потребу європеїзації мистецтва, залучення до європейського модернізму, обстоював магічний реалізм як провідний принцип творення, висунув гасло «міфа

20 ст.» як епохальної з'яви в історії європейської культури та людства.

Ноктюрн (фр. *nocture* – нічний) – 1) музична п'єса ліричного, мрійливого характеру, мовби навіяна нічними настроями; 2) невеликий художній, переважно поетичний твір романтично-символічного змісту.

О

Ода (грецьк. *ōidē*) – жанр лірики, вірш, що передає піднесені почуття, викликані важливими історичними подіями, діяльністю видатних осіб. Зародилася в Стародавній Греції як хорова пісня – хвалебна, танцювальна або плачевна. Особливого розвитку набула в класицизмі, розвинувшись у жанрові різновиди *героїчно-історичної* та *героїчно-політичної*. Правила жанру О. за Н.Буало: композиційний початок – заспів; виклад «матерії благородної і важливої», включаючи екскурси, відступи, ліричний «безлад» (перегук мотивів); закінчення.

Вимоги: відсутність рядкових перенесень, багата рима, міфологізм, урочистість.

Оповідання – невеликий прозовий твір, сюжетно заснований на епізоді (зрідка кількох) із життя, як правило, одного персонажа. Специфічне – однолінійний, чіткий сюжет, сформовані характери, стислі, лаконічні описи, вагомість художньої деталі. Має виразну композицію. Може містити відступи, роздуми.

П

Памфлет (англ. *pamphlet* від грецьк. *pan* – усе, *phlego* – палю) – літературно-публіцистичний твір на злободенну тему. Virізняється афористичністю, експресивністю, іронією, згущеною до сарказму (твори І.Вишенського, Я.Галана, М.Хвильового).

Панегірик (грецьк. *lógos panēgyrikós* – урочиста промова) – поетичний жанр, що вихваляє визначні події або уславлює подвиги та чесно-

ти людини (відомий у творчості К.Саковича, І.Величковського, Г.Державіна).

Парабола (грецьк. *parabolé* – порівняння, зіставлення, подоба) – повчальне інакомовлення; близький до притчі жанровий різновид, у якому за стислою розповіддю про певну подію приховується кілька інших планів змісту. Осердя структури П. – інакомовний образ символічного характеру. Знайшла вираження у творах Ф.Кафки («Процес»), Г.Гессе («Гра в бісер»), Г. Гарсія Маркеса («Сто літ самотності»), В.Земляка («Зелені млини», «Лебедина згря»).

Пародія (грецьк. *parōdia* – пісня навиворіт, переробка на смішний лад) – жанр фольклору та художньої літератури, гумористичний або сатиричний твір, у якому імітується творча манера письменника з метою осміяння її, переінакшується зміст відомого твору, шаржуються чи доводяться до абсурду окремі його риси задля досягнення сподіваного сатирично-комічного ефекту.

Пасквіль (італ. *pasquillo* – назва скульптурної групи в Римі, на якій вивішували сатиричні вірші (походить від прізвища дотепника, котрий жив поряд)) – наклепницький твір з безпідставними нападками на певну особу чи явище суспільного та національного життя.

Пастель (італ. *pastel*, зменшене від паста) – у літературі – твір, переважно поетичний, у якому без подробиць і деталей виражається настрій. Наприклад: цикл «Пастелі» П.Тичини.

Пастораль (лат. *pastoralis* – пастуший) – різновид буколіки; невеликий за обсягом художній твір, де мовиться про чесноти сільського життя на лоні природи, підкреслюється стилізація простоти. Жанрові форми П.: *еклога, поема, роман, драматична поема*. Класичний вірєць: роман Лонга «Дафніс і Хлоя» (III ст.).

Патерик (грецьк. *Paterikōn*, від *pater* – батько) – назва збірок оповідань і новел агіографічного змісту – розповідей про подвиги пустельни-

ків і ченців, описів життя праведників. Наприклад: «Києво-Печерський патерик» (XIII ст.).

Переспів – вірш, написаний за мотивами поетичного твору іншого автора, наближений до перекладу, але без збереження ритмічної структури оригіналу (П. «Слова про Ігорів похід» В.Жуковського, Н.Заболоцького, С.Гординського).

Персонаж (лат. *persona* – особа, фр. *personage* – маска автора) – об'єкт розповіді (в епосі та ліро-епосі), що сприймається як живий чи умовно живий (образ людини, тварини, казково-міфічні персонажі, алегоричні образи).

П'єса (фр. *pièce*) – 1) різновид драми, в основу якої покладено складний, серйозний конфлікт яскраво-романтичного характеру («В катакомбах» Лесі Українки, «Потомки запорожців» О.Довженка); 2) будь-який драматичний жанр; 3) ліричний вірш (у XIX ст.); 4) невеликий за обсягом музичний твір.

Лісня – 1) словесно-музичний твір, призначений для співу; 2) ліричний жанр із характерною строфічною будовою, повторюваністю віршів строфи, розмежуванням заспіву та приспіву, виразною ритмізацією, музичністю звучання, синтаксичним паралелізмом, простою синтаксичною будовою. Розрізняють *еллінські* П. – елегію, гімн, культову, бенкетну, похвальну, про кохання; *середньовічні* П. – канцону, альбу, рондо, серенаду, баладу; за іншими критеріями – П. фольклорну, П. як жанр писемної поезії, П. як самостійний вокально-музичний твір. Інколи П. – глава чи розділ епічного твору («Енеїда» П.М.Вергілія, «Ліс Микита» І.Франка, «Чотири шаблі» Ю.Яновського).

Ловістка – невеликий епічний твір (повість, оповідання, оповідь, розповідь, переказ), оригінальний жанр української белетристики другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (мала проза Ю.Федьковича, М.Коцюбинського, А.Кримського, І.Франка та ін.).

Повість – епічний прозовий твір, який характеризується однолінійним сюжетом, розгорнутим, але статично-аналітичним («Маруся» Г.Квітки-Основ'яненка, «Земля» О.Кобилянської, «У пашу Дракона» В.Шевчука).

Поезія (грецьк. *poiēsis* – творчість, від *poiēō* – роблю, творю) – художньо-образна словесна творчість. У вужчому розумінні П. – ритмічно організоване мовлення, відмінне від прози.

Поема (грецьк. *poiēta* – твір) – ліричний, епічний, ліро-епічний твір, переважно віршований, у якому зображені значні події і яскраві характери («Енеїда» Вергілія, «Витязь у тигровій шкурі» Руставелі, «Мойсей» Франка).

Популізм (фр. *populisme* від лат. *populus* – народ) – 1) французька літературна школа 20–30-их років ХХ ст., що обстоювала потребу реалістичного зображення соціально пригнічених, водночас відхиляючи політичну тенденційність (А.Терів, Л.Лемоньє, М.Мардель); 2) упрощене, соціально адаптоване народницьке

мистецтво; 3) егалітаризований мистецький масовізм.

Постмодернізм (лат. *post* – префікс, що означає наступність; фр. *moderne* – сучасний, найновіший) – загальна назва тенденцій у мистецтві другої половини ХХ – початку ХХІ ст., спрямованих на руйнування всіляких систем, класифікацій, норм. Характерними для стилю П. є гра, іронія, переосмислення культури минулого, інтертекстуальність (цитування, ремінісценції, алюзії) (творчість У.Еко, Вен.Єрофєєва, О.Забужко, ін.).

Прерафаеліти – угруповання англійських поетів і художників середини ХІХ ст., що сповідувало «аристократизм духу», культ краси, містичні мотиви, тяжіло до відродження традицій передрафаелівської доби, до поезії Данте, англійських романтиків (Д.-Г.Россетті, ін.).

Преромантизм (фр. *preromantisme* – передромантизм) – сукупність ідейно-стильових тенденцій у європейській літературі другої поло-

вини XVIII – початку XIX ст., що сповідували синтезовану «раціонально-іраціональну», «ідеально-хімерну» естетику (Т.Чаттертон, Дж.Макферсон, Г.Уолпол).

Притча – повчальна алегорична оповідь. У сучасній літературі є засобом вираження морально-філософських роздумів (євангельські П. Христа; твори Ф..Кафки, Д..Павличка, В.Шевчука).

Проза (лат. *prosa*, від *prosa oratio* – пряма, така, що вільно розвивається й рухається, мова) – 1) художнє мовлення без ритмічної організації; 2) різновид літературної творчості (П., поезія, Драматургія), своєрідний за формою, змістом, місцем в історії літератури.

Публіцистична лірика – тенденційні ліричні твори світоглядного, політичного, екологічного тощо заангажування й емоційно-розсудкового характеру, із конкретизованим хронотопом, полемічно підпорядкованим сюжетом, декларативністю. Жанрові форми П.л.: *відкри-*

тий лист, репортаж, щоденник, послання, монолог та ін. («Дорога на Чорнобиль» Б.Олійника, «Балада про вчителя» І.Драча).

Р

Реалізм (лат. *realis* – речовий, дійсний) – напрям у мистецтві ХІХ ст., який зосереджував увагу на проблемах взаємин людини і середовища, простежував уплив соціально-історичних обставин на формування духовного світу (характеру) особистості. Для Р. характерне пізнавально-аналітичне письмо, типізація як універсальний спосіб художнього узагальнення, правдивість зображення («у формах самого життя»), переорієнтація з минулого на сучасність, конкретно-історичний підхід до явищ дійсності, розуміння історії як прогресивного поступального руху, гуманістичність, драматизація конфлікту, превалювання прозових (середніх, великих) літературних жанрів.

Революційний романтизм – стильова течія в українській поезії 10–20-их рр. ХХ ст., різно-

вид заангажованої, революційно піднесеної літератури. Специфічне – переймався мотивами абстрактного космізму, обстоював аскетичний ригоризм, інколи «уславлював» «червоний терор» («Електрида» В.Еллана, «Навколо» В.Со-сюри та ін.).

Ренесанс – див. Відродження.

Репліка (лат. *replico* – повертаю назад, відбиваю) – вислів одного з учасників драматичного діалогу або розмови, суперечки, сварки, який є реакцією на чуже висловлювання і перебуває з ним у тематичному і значеннєвому зв'язку. У літературній критиці Р. – невелике за обсягом спростування або заперечення неприйнятних для автора тез, думок, суті публікацій.

Репортаж (фр. *reportage*) – повідомлення в періодичних виданнях, радіо- і телепередачах про важливі події суспільного, зокрема й мистецько-літературного, життя. Форми Р.: *розповідь, діалог, інтерв'ю* та ін.

Рококо (фр. *rocaille* – схожий на мушлю) – художній стиль гедоністичного гатунку, що обстоював культ грації, шляхетності, вишуканого естетизму. Мистецька трансформація бароко. Специфічне – інтимізація, гармонійність, елегантність, тяжіння до мініатюрних, невибагливих форм («Орлеанська діва» Вольтера, «Нескромні скарби» Дідро, в Україні – поезія Сковороди).

Роман (фр. *roman* – романський) – епічний жанр літератури, місткий за обсягом, складний за будовою, як правило, прозовий, у якому широко охоплені життєві події, глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів. Залежно від літературних епох, течій, стилів, теоретичних засад, розрізняють Р. *просвітницький, середньовічний, бароковий, сентиментальний, романтичний, екзистенціальний* тощо. За змістом – *соціальний, сімейно-побутовий, історичний, філософський, сатиричний, пригодницький, біографічний, науково-фантастичний* тощо.

Романс (ісп. *romance*, від лат. *romance* – по-романськи) – 1) невеликий за обсягом вірш (здебільшого інтимно-особистісного змісту); 2) музичний твір для сольного співу з інструментальним акомпанементом. Наприклад: Є.Гребінка, «Очи черные...», С.Черкасенко, «Ви не забули...».

Романтизм (фр. *romantisme*) – напрям у мистецтві Європи та Америки ХІХ ст., прикметним для якого є змалювання незвичайного персонажа в незвичних обставинах. Специфічне – заперечення раціоналізму доби Просвітництва, ідеалізм, історизм, апологія особистості, неприйняття буденності і звеличення «життя духу», культ почуттів, фольклоризм, фантастичність, екзотизм. Основні літературні жанри Р.: *історичний роман, драма, фантастична повість, ліро-епічна поема, балада, романс, пісня*. Провідні мотиви: трагізму особистої долі, життя в цілому; «національної туги» тощо.

С

Салонна література (фр. *salon* – вітальня) – 1) вишукана, «шляхетна» література граціозної манери художнього мислення, у якій панували дух галантності, аристократична естетика, вироблялися особливе мистецьке мовлення (засноване на перифразі), віртуозна версифікація, заохочувалися творчі змагання (зародилася від літературних зібрань у салоні маркизи Рамбуйє в Парижі (1624–1649), альтернативних до брутальності королівського двору й офіціозу кардинала Рішельє та Академії; представники: О.д'Юрфе, Мадлен де Скюдері); 2) манірні твори для вибагливо-розбещених смаків можновладців.

Сентименталізм (фр. *sentimentalisme*, від *sentiment* – почуття, чуттєвість, чутливість) – напрям у європейській літературі другої половини XVIII – початку XIX ст., що розвивався як утвердження чуттєвої, ірраціональної стихії в художній творчості, вирізнявся ідеалізацією та дидактизмом.

Серенада (фр. *sérénade*, від італ. *sera* – вечір) – пристрасна пісня про любов, що виконувалася під акомпанемент гітари чи мандоліни залицяльником під вікном коханої.

Символізм (від грецьк. *συμβολω* – знак, прикмета, ознака) – літературний напрям кінця XIV – початку XX ст., заснований на металогічності художнього зображення, перетворенні конкретно-чуттєвого образу на багатозначний символ.

Сказання – фольклорний, літературний твір історичного і легендарного характеру, у якому розповідь про реальні події та явища минувшини поєднується з їх піднесеною інтерпретацією.

Скоромовка – поетичний жанр дитячої літератури, заснований на дотепній грі спеціально скомпонованих важковимовних слів і позначений тонким формальним інструментуванням.

Сонет (італ. *sonetto* – звучати) – ліричний 14-рядковий вірш 5-стопного або 6-стопного ямба, строфічно побудований здебільшого як два катрени з перехресним римуванням і два тривірші тернарного римування (абаб абаб ввд еед), логічно оформлений як розсудкова композиція: теза – антитеза – синтез. Неканонічні форми С.: сонетоїд (умовний сонет – 14-рядковий, але з порушенням версифікаційного канону), «хвостатий сонет», або «сонет із кодою» (з додатковим рядком), перевернутий (тривірші передують чотиривіршам), суцільний (побудований на двох римах), «безголовий» (з одним чотиривіршем і двома тривіршами), «кульгавий» (з усіченими останніми рядками чотиривірша), напівсонет (один чотиривірш і один тривірш) тощо.

Соціалістичний реалізм – псевдохудожній напрям радянської літератури, заснований на позаестетичних принципах партійності, класовості, звульгаризованої народності, абсолютного історизму, пролетарського інтернаціона-

лізму тощо, який міфологізував та уславлював радянський політичний устрій.

Сугестивна лірика (лат. *suggestio* – натяк, навіювання) – жанровий різновид поезії, заснований на асоціації, інтонаційних відтінках, метафориці, що апелює до емоційної сфери читача (на відміну від медитативної лірики, зверненої до раціо).

Сцена (лат. *scaena*, від грецьк. *skene* – намет, із якого виходили актори) – 1) місце постановки театральних вистав; 2) частина акту (дії) в драмі; 3) окремий епізод сюжетного ходу твору.

Сценарій (італ. *scenario*, від лат. *scaena* – сцена) – предметно-зображальна й композиційна основа сценічної вистави, кінострічки, передана у формі скороченого викладу або ж максимально деталізована (містить зображально-розповідні вставки, ремарки, коментарі тощо).

Сюрреалізм (фр. *surréalité* – надреальне, надприродне) – авангардистська течія в мистецтві ХХ ст., «новий реалізм», модернізований дадаїзмом, інтуїтивізмом, фройдизмом, теорією гри і фантазії тощо. Специфічне – акцентування на підсвідомому та несвідомому, як-от сновидіннях, автоматизм письма, спонтанність думки.

III

Теорія епічного театру – теорія авангардистського – раціонального, абсурдного – театру, що підкреслювала сценічну оповідність замість утілення подій, демонстрацію образу, а не психологічне вживання в нього, апелювала до розуму реципієнта, захоплювала його не стільки результатом, як перебігом дії, робила «співавтором» через систему суб'єктивних оцінок і розшифрувань, до яких твір спонукав своєю контрверсійністю. Твори М.Куліша, Б.Шоу, Б.Брехта.

Тирада (фр. *tirade*, від італ. *tirare* – тягти) – 1) довга фраза, велемовна репліка, монолог па-

фосного характеру; 2) у французькому віршуванні – різновид строфи; 3) в українському фольклорі – тематично-змістовий відтинок думи.

Травестія (італ. *travestire* – перевдягати) – гротескно-комічний різновид бурлескної жартливої поезії, що ґрунтується на контрастному (щодо пафосу, ідейно-тематичного, образно-мовленнєвого змісту) переробленні («перелицюванні») твору «високого» зразка («Енеїда» Котляревського – Т. на «Енеїду» Вергілія).

Трагедія (гр. *tragos* – цап і *ōdé* – пісня) – драматичний твір, в основі якого – непримиренний життєвий конфлікт, різке зіткнення характерів і пристрастей, що призводять героя до загибелі (Есхіл, «Прикутий Прометей»; Софокл, «Едіп-цар»; Евріпід, «Медея»; Шекспір, «Гамлет», «Ромео і Джульєтта»; Шіллер, «Підступність і кохання»; Гете, «Фауст»; Байрон, «Каїн»; Куліш, «Патетична соната»).

Трактат (лат. *tractatus*, від *tractare* – розглядати, досліджувати) – науково-теоретична

праця, у якій аналізується складна проблема, всебічно аргументується авторська концепція, строго послідовно викладаються думки.

Триптих (грецьк. *triptychos* – складений утрое) – композиція з трьох самостійних, але пов'язаних ідеєю чи мотивом мистецьких творів.

У

Усмішка – переважно невеличкий дотепний гумористичний твір, спрямований на висміювання негативного в житті. Наприклад, «Вишневі усмішки» Остапа Вишні, усмішки П.Глазового та ін.

Утопія (гр. *υ* – ні і *topos* – місце, тобто неіснуюче місце) – твір, у якому йдеться про вигадку, нездійсненну мрію. Назва походить від твору англійського мислителя XVI ст. Т. Мора «Золота книга, наскільки корисна, настільки й забавна, про найліпший устрій держави і про новий острів Утопію» (1516). Згодом У. почали називати твори, у яких викривався існую-

чий несправедливий устрій і йому протиставлявся ідеальний суспільний лад («Місто сонця» Т.Кампанелли, «Вісті нізвідки» В.Морріса, «Мандри Гуллівера» Дж.Свіфта, «Сонячна машина» В.Винниченка та ін.).

Ф

Фарс (лат. *farcio* – начиняю) – жанр середньовічного західноєвропейського народного театру і літератури побутового, комедійно-сатиричного характеру. Традиції Ф. наявні в італійській «комедії масок», у п'єсах Шекспіра, інтермедіях Сервантеса, драматургії Мольєра. У наш час слово Ф. вживається переважно для означення явища чи події з надмірними, показними комічними ефектами.

Феєрія (фр. *féeri*, від *fée* – фея, чарівниця) – театральна або циркова вистава з фантастично-казковим сюжетом, сценічними ефектами і трюками. Драма-ф. (драма-казка) як жанровий різновид характеризується виразним ліричним началом, зіставленням природного і людського, міфічністю й фольклоризмом, магичністю

сенсу. Наприклад, «Лісова пісня» Лесі Українки.

Фейлетон (фр. *feuilleton* – аркуш) – жанр художньо-публіцистичної літератури сатиричного спрямування і злободенного змісту. Ф. писали В.Самійленко, Іван Багряний, Остап Вишня, С.Олійник та ін.

Філософська лірика – жанровий різновид поезії, спрямований на філософське осмислення світу, людини. Специфічне у Ф. л. – настанова на пізнання сутнісних проблем буття, часу і простору, превалювання логізованих узагальнених образів, медитація як спосіб ліричного осягнення дійсності.

Флюксус (лат. *fluxus* – течія, потік) – міжнародний мистецький авангардистський рух останньої третини ХХ ст., що абсолютизує спонтанність творчого процесу, дадаїстську довільність, художню своєвільність і безмежність. Вияви Ф. – геппенінги, деколажі, експеримен-

тальні вистави, антитеатр, конкретна й електронна музика, візуальна поезія.

Формалізм (лат. *forma* – вигляд, постава, форма) – авангардистський напрям у мистецтві початку ХХ ст., що абсолютизував форму твору, удавався до експериментів з нею. Трансформувався в дадаїзм, конструктивізм, кубізм, футуризм, абстракціонізм тощо.

Фрашка (або «двожанка», «фіглик») – короткий жартівливий або сатиричний твір польської поезії, який характеризується актуальністю проблематики, етичних мотивів, подеколи містить ознаки філософування. Наприклад: «Чи пурхнув дух у потойбічність, // Чи лиш землею тіло стало – // Мене чекає тільки вічність – // Як мало!» (Ю.Тувім у перекладі Д.Павличка).

Футуризм (лат. *futurum* – майбутнє) – авангардистський напрям у мистецтві ХХ ст., що характеризувався неприйняттям вічних цінностей, відкиданням традицій, епатажністю, екс-

периментуванням, акцентуванням «грубої» предметності, екстраполюванням сучасного в майбутнє. Ф. став знаком деестетизації та де-гуманізації мистецтва. Визначають: егофутуризм (І.Северянін), «будетлянство» (В.Хлебніков), кубофутуризм (В.Маяковський); кверофутуризм, панфутуризм (М.Семенко).

Ф'юдживісти (англ. *fugitives* – вигнанець, бурлака) – група американських літераторів, об'єднаних навколо журналу «Утікач» (із 1920 р.), – прихильників патріархальних традицій, противників наступу цивілізації, апологетів витонченої культури (Дж.-К.Ренс, А.Тейт, Р.-Т.Уоррен, Д.Девідсон, К.Брукс, Е.Лабл та ін.).

Х

Хроніка (грецьк. *chronikos* – пов'язаний із часом) – 1) літопис, вид історичного твору; 2) художньо-літературний твір, у якому послідовно розкривається історія суспільних або родинних подій за тривалий проміжок часу.

Наприклад, «Генріх VI», «Ричард III» В.Шекспіра, «Чорна рада» П.Куліша.

Ц

Циклічний епос – починаючи з давноминулих часів, група епічних творів, об'єднаних історичною добою, головними персонажами, місцем дії чи авторським задумом. Наприклад: ірландські саги, казки «Тисячі й однієї ночі», поемний «Роман про Лиса», києво-руські билинні цикли, твори-епопеї, організовані в кілька книг.

Ч

Частівка – твір народної поезії, коротенька римована пісенька (майже завжди чотири-вірш) із ліричним чи злободенним змістом. В Україні Ч. називають витребеньками, дрібушками, триндичками тощо. Популярними є сатиричні частівки. Жвавістю темпу виконання Ч. близькі до коломийок. І Ч., і коломийки гнучкі за формою, динамічні за тоном інформації, забарвлені гумором, сатирично спрямо-

вані. Деякі Ч. відзначаються високим художнім рівнем, інші – менш досконалі.

Ш

Шарж (фр. *charge*, від *charger* – перебільшувати) – невеликий за обсягом, як правило, поетичний жартівливо-сатиричний твір, у якому карикатурно висвітлюються найбільш характерні риси чи ознаки об'єкта зображення. Ш. близький до епіграми, пародії. Наприклад, коротенька п'єса-шарж «Засідання дитячого гуртка «Музо, геть», приписувана В.Чумаку.

Шванк (нім. *Schwank* – жарт) – жанр німецької середньовічної літератури, сатиричне оповідання або вірш, що епатували побут клерикалів і лицарства, часто схилялися до відвертого цинізму (збірка Штрікера «Піп Аміс»).

Шкільна драма – жанр латиномовної релігійної драматургії XV–XVIII сс., що інтерпретував при сценічному втіленні міфологічні чи біблійні сюжети, висвітлював полемічні питан-

ня церковного життя (в Україні: «Олексій, Божий чоловік» (1674); «Володимир» (1705) Ф.Прокоповича; «Милість божа...» (1728)).

Щ

Щоденник – 1) щоденні записи спостережень, поточних подій суспільного чи особистого життя. Специфічне – хронологічна послідовність викладу, відсутність наскрізного сюжету та єдиного ідейного задуму, умовна завершеність, мозаїчність викладу, невідшліфованість фрази. Естетична цілісність Щ. створюється образом самого автора (його баченням і сприйняттям світу, поглядами на життя, зв'язками з сучасниками тощо). Наприклад, щоденник («Журнал») Т.Шевченка; 2) художньо-літературний жанр, організований як фіксація побаченої, почутої, внутрішньо пережитої події, яка щойно сталася. При цьому досягається ілюзія достовірності. Наприклад, «Записки студента» Є.Гребінки, «Записки божевільного» М.Гоголя та ін.

Я

Ява – частина акту (дії) у драматичному творі, що визначається незмінним колом (кількістю) дійових осіб. Вихід зі сцени героя чи поява нового (групи) розпочинає нову Я. Поділ на Я. – важливий композиційний прийом у драматургії XVIII–XIX сс.

Рекомендована література

1. Безпечний І. Теорія літератури. К., 2009.
2. Білоус П. Вступ до літературознавства. К., 2011.
3. Введение в литературоведение. Литературное произведение. Основные понятия и термины : уч. пособие / Л. Чернец, В. Хализев, С. Бройтман и др. / под ред. Л. Чернец. М., 1999.
4. Галич О. Історія літературознавства : підручн. для студ. вищ. навч. закл. К., 2013.
5. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Загальне літературознавство. Рівне, 1997.
6. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури : підручн. / за наук. ред. О. Галича. К., 2006.
7. Іванишин В. Нариси з теорії літератури. К., 2010.
8. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці, 2001.
9. Літературознавча енциклопедія : у двох томах /авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. К., 2007.

10. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. К., 2006.

11. Мещерская М. Литература в таблицах и схемах: Теория. История. Словарь. М., 2003.

12. Моклиця М. Основи літературознавства. Тернопіль, 2002.

13. Наєнко М. Історія українського літературознавства та критики. К., 2011.

14. Невінчана Н. Теорія літератури в школі. К., 2004.

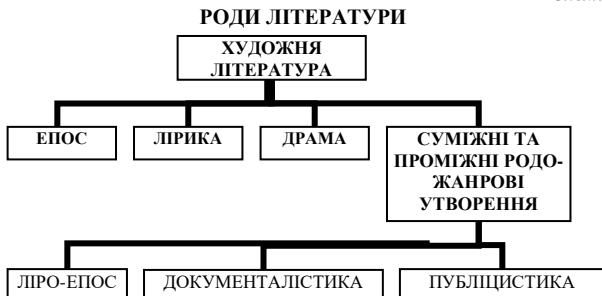
15. Словник тропів і стилістичних фігур / авт.-уклад. В. Святовець. К. : ВЦ «Академія», 2011.

16. Ткаченко А.О. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства) : підручн. для гуманітаріїв. К., 2003.

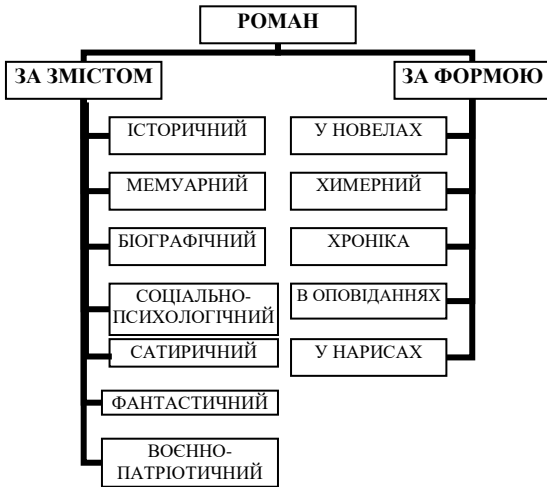
17. Хализев В. Теория литературы : учебн. М., 1999.

Додатки

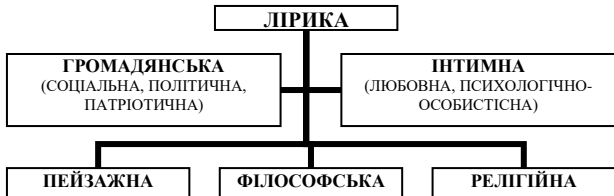
1. Схеми

ЕПІЧНІ ФОРМИ ТА ВИДИ

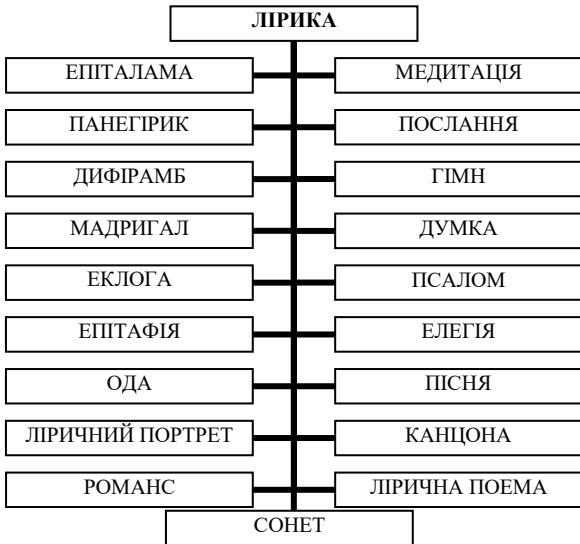
ЖАНРОВІ РІЗНОВИДИ РОМАНУ

ЖАНРОВІ РІЗНОВИДИ ЛІРИКИ

ЖАНРИ (ВИДИ) ЛІРИКИ

ЖАНРИ ЛІРО-ЕПОСУ

ДРАМА ТА ДРАМАТИЧНІ ЖАНРИ

ПРОМІЖНІ РОДО-ЖАНРОВІ УТВОРЕННЯ

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ ПИСЬМЕННИКА

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ НАПРЯМ

2. Рецепція (Око й думка)

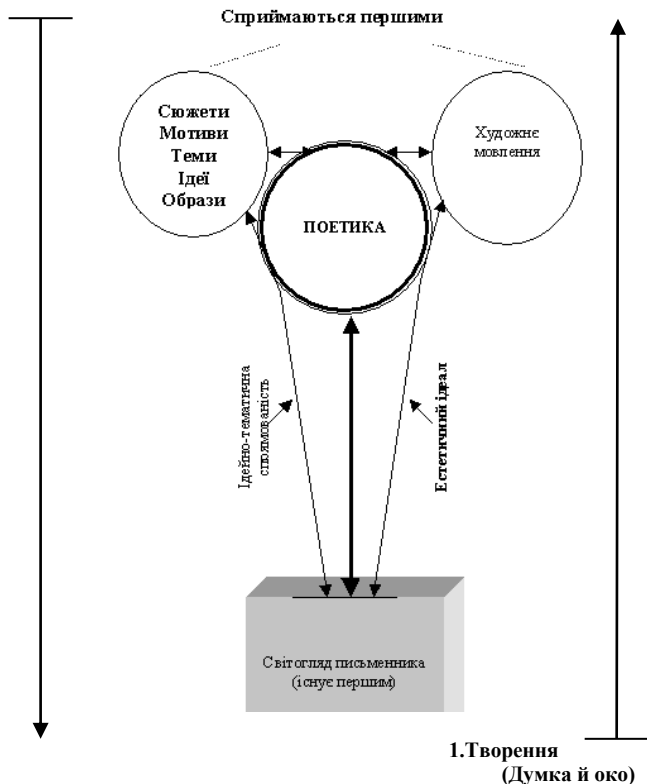
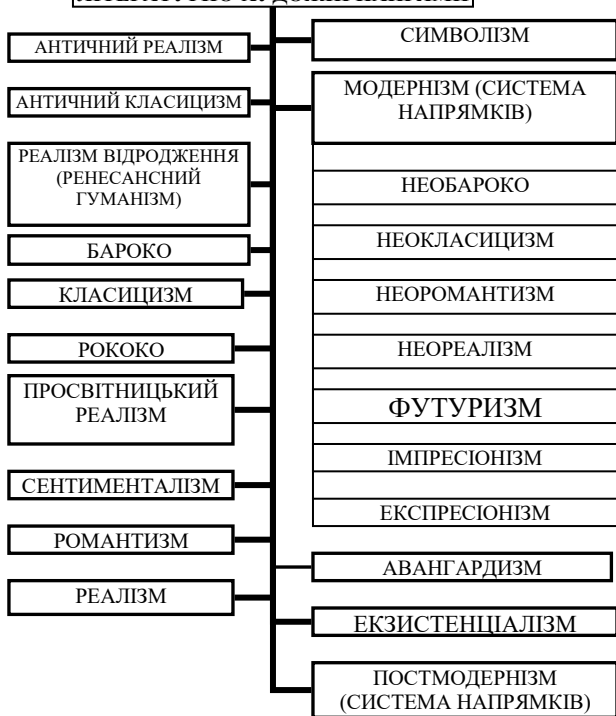

Схема 12

СТИЛЬОВИЙ ГЕНЕЗИС ЛІТЕРАТУРИ

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ НАПРЯМИ

2. Вправи

1. Укажіть принципово розрізняючі ознаки новели та оповідання. Наведіть зразки творів обох жанрів, прокоментуйте свої приклади.

2. Установіть теоретичну ієрархію понять *рід, вид, жанр, жанровий різновид, жанрова форма*. Поясніть зміст кожного і сутність їх взаємозв'язку. Відповідь ілюструйте прикладом.

3. Визначте жанровий різновид поезії Євгена Маланюка. Відповідь аргументуйте.

*Боїмося обидва діткнути
Вже зів'ялих змучених рук.
А за вікнами – місяць лютий,
Лютий місяць без сліз і мук.*

*Тільки тиша, порожня тиша,
Невимовний сум самоти.
Серце стиснуте ледве дише
І не знає, чи «ви», чи «ти».*

4. Співвіднесіть указані способи художнього узагальнення в літературі з певними заснованими на них напрямками: *ідеалізація, символізація, типізація*. Хто з науковців досліджував цю проблему?

5. Розкрийте літературознавчу багатозначність терміна «стиль». Прокоментуйте його зміст, спираючись на праці визначних учених.

6. Яке літературне явище і літературознавче поняття визначається такими чинниками: 1) заснованістю на світогляді митців; 2) особливостями поетики творів; 3) спільністю мотивів, тем, ідей, образів і сюжетів; 4) сукупною своєрідністю художніх засобів?

7. Схарактеризуйте генерику байки. Відповідь ілюструйте прикладами з доробку Г.Сковороди, П.Гулака-Артемовського, Є.Гребінки, Л.Глібова.

8. Диференціюйте поняття *стиль і поетика*. Наведіть не менше п'яти аргументів.

9. З'ясуйте значення термінів *індивідуальний стиль, стиль напряму, стиль літературної доби*. Увиразніть змістове навантаження слова «стиль».

10. Простежте в запропонованих текстах ознаки певного літературного прямування. Який із творів належить Е.Андієвській, Публієві Овідію Назону, Ж.-М. де Ередіа? Доведіть.

А

* * *

Поки ти пісню свою доводиш до гніву Ахілла,
Й зброїш, мій Марку, мужів, що присягнули тобі, –
Я лиш розтрачую час, лінивець, під тінню Венери,
Славні дерзання мої ніжний ламає Амур.
Часто я любці казав: «Лиши мене в спокої, врешті!»
Ще не замовк, а вона – вже на колінах моїх.
Часто: «Таж сором...» – зітхав, а вона, тамуючи
сльози:
«Сором кохати мене?.. Ну й дожилась, дожилась!..»
Шию руками мені обів'є – все цілує й цілує,
Поки мене не вкладуть ті поцілунки рясні.
От і подоланий я! Вже не зброю – домашні діяння
Та свої власні бої славити буду в піснях...

Б

Персей і Андромеда

Коня він зупинив на спінених валах.
Подужець сміливий Медузи і Дракона,
В крові забризканий, з жорстокого полону
Звільнив невольницю і виніс на руках.

І верхи посадив, угамувавши страх.
Та дибиться скакун, ірже без угомону,
Копитом хвилі б'є, рвучи міцну припону,
Принцеса ж горнеться ніякова в сльозах.

Герой обняв її. До стіп – вода і піна.
Прекрасні зводячи на кінський круп коліна,
Соромиться вона, змітає піну з ніг.

Пегаса злить прибій, його могутня сила,
Він, гнаний Вершником, стихію пререміг
І править в небеса широкі горді крила.

В

Прозорість

Така прозорість з чотирьох сторін.
Предмети сяють, – всесвіт – перші крочки.
За лінією в лещатах гарячки
Матерія, що – досі, як тиран.

Підбили підсумки. – день – крапку і тире, –
Хоч за парканом вічність скаче в гречку.
Все літо вбгали у одну порічку,
Захланність зберігаючи стару.

Скрізь барва надима горлянку – півень,
Аби назовні гребеням рапавим
Шляхи відкрило вищих переміщень,

Не потребуючи вмовлянь і змащень –
Крізь міжцарів'я, де ще кожен – цар. –
Прозорість – чи лиш зору корінці?

Довідкове видання

**Короткий тематичний
літературознавчий словник**

Частина II. Генезис та генерика літератури

Навчальний посібник

Уклала Галина Білик

Макет: Г. Білик

Технічне редагування: А. Тимощук

Підписано до друку 15.09.2021 р.

Формат 60x84/32. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.

Ум.-друк. арк. 2,9. Обл.-вид. 2,01

Тираж 100 прим. Зам. № 2048.

Віддруковано в ПНПУ імені В. Г. Короленка,
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

Серія ДК № 3817 від 01.07.2010 р.